

Humanistika in družboslovje v primežu liberalne Evrope

¹ Med glavnimi pobudniki teh razprav so razna telesa EU: uradna politika EU in njenih nacionalnih vlad je, da se mora EU preobraziti v družbo, ki »temelji na znanju«; k temu naj bi pripomogla tako imenovana »lizbonska strategija«. Tudi v slovenskem okviru ima javna oblast pomembno vlogo pri razpravah o znanosti: v prvi polovici leta 2007 je slovenska vlada z osnutkom zakona o znanstveni in raziskovalno-razvojni dejavnosti ter s predlogom resolucije o razvoju znanosti in raziskovanja sprožila zavzete, pogosto antagonistične razprave. Pred temi razpravami se je že konec leta 2006 vnela živahna in polemična razprava o ocenjevanju kakovosti znanstvenega dela in o merilih za selekcijo raziskovalnih projektov. Ta razprava je potekala še vse leto 2007 in zdi se, da je še ni konec. Jeseni 2007 je posebej vneto in antagonistično razpravo povzročil napad vladajoče parlamentarne koalicije in škofovske konference katoliške cerkve na profesorja ljubljanske univerze Igorja Lukšiča.

Znanstvena politika je že nekaj časa eno izmed središč, okoli katerih potekajo razprave v politični javnosti in strokovnih okolišjih.¹ Razprave spadajo k dramatičnim preobrazbam, ki potekajo v znanstvenih praksah in njihovih institucionalnih oporah. Preobrazbe so še zlasti občutne na področju humanistike in družboslovja, katerima je posvečen pričujoči spis.

Spremembe v znanstvenih praksah in njihovih institucionalnih oporah povzročajo zgodovinski procesi, ki potekajo v samih znanstvenih praksah in zunaj njih. Za sedanji trenutek v humanistiki in družboslovju je značilno, da preobrazbe potekajo zlasti zaradi vplivov, ki jih na znanstvene prakse izvajajo zunajznanstveni procesi. Glede na specifični epistemski položaj humanistike in družboslovja pa je pravzaprav presenetljivo, da so se te znanosti znašle pod udarom heteronomnih pritiskov.

Heteronomni pritiski so namreč bodisi samonikla, »slepa« posledica kakšnih širših družbeno-zgodovinskih procesov; ali pa so posledica zavestnega delovanja in torej izhajajo iz ideologije, ki pripada kakšnim širšim družbeno-zgodovinskim procesom. Tako družbeni procesi kakor prakse in njihove ideologije so predmeti, ki jih humanistične in družbene znanosti proučujejo.

Znanosti so torej sposobne pojasniti družbene procese, zato zanje ne morejo potekati »slepo« – in domnevali bi, da bodo tudi znale uravnavati učinke teh procesov, ki jih potemtakem ne bi smeli prizadevati »samoniklo«. Ker naposled družboslovje in humanistika analizirata tudi ideologije, bi pričakovali, da bosta znali spodbuditi tiste praktične ideologije, ki pospešujejo njuno avtonomno teoretsko logiko, in se upreti onim, ki to logiko ovirajo.

Kakor kaže, pa ni tako: zgornje izpeljave so očitno preveč abstraktne.

Pojasniti moramo tale paradoks: četudi znanost teoretsko obdeluje tako družbene procese in prakse kakor domačinske ideološke mehanizme, brez katerih se domačini ne bi mogli znajti ne v družbenih procesih, kjer delujejo, ne v svojem lastnem praktičnem delovanju – so se znanstvene prakse vseeno znašle pod vladavino domačinskih praks in njihovih ideoloških mehanizmov. V družbi, ki se v eni svojih prevladujočih ideologij sklicuje na znanost, bi morali pričakovati prav nasprotno: da bi si izvrševalci družbenih praks prizadevali, da s pomočjo znanosti pojasnijo procese, v katerih delujejo – in da bi s pomočjo znanosti oblikovali svoje ideološke predstave in postopke, s katerimi posegajo v te procese.

A na poseben način, ki ga bomo poskusili v tem spisu natančneje določiti, se prav to v sodobnih družbah tudi zares dogaja. Sedanje heteronomne prevlade nad znanstvenimi praksami potemtakem ne povzroča odpor do znanosti, temveč ravno narobe: pretirano ali naivno zaupanje vanjo.

Odnos med domačinsko mislijo in znanstvenimi postopki, med ideologijo in teorijo je seveda temeljno vprašanje družboslovja in humanistike: spada k vprašanju njenega »predmeta«. Tudi na drugi strani tega razmerja, v znanosti sami, se je v zgodovini nabralo dosti lahkovernosti. A celo teorije, ki bi jim bilo mogoče očitati, da znanost postavljajo v preveč zaupljivo bližino domačinskih »simbolnih sistemov« in pravzaprav celo menijo, da so domačinski simbolni sistemi edini pravi predmet znanstvenega proučevanja – celo teorije te vrste poudarjajo, da so teoretske prakse nekaj drugega kakor domačinske prakse s svojimi samoniklimi pojmi in umevanji. Celo teorije, ki sicer naivno zaupajo, da se teoretsko delo giblje v istem prostoru kakor ideološki mehanizmi, vzpostavljajo diskontinuiteto med teoretsko prakso in drugimi praksami in njihovimi ideologijami.²

Zdi se, da so humanistične in družboslovne znanstvene prakse postale v sodobnosti dovzetne za zunajznanstvene pritiske, prav zato, ker se izgublja ta ločnica, ki določa in omogoča teoretske prakse v njihovi specifičnosti. Teoretske prakse se seveda ne morejo proizvajati, ne da bi nenehno postavljale in obnavljale to ločnico, ki ji je Althusser dal ime *epistemični rez*. Ta imanentna nujnost reprodukcije epistemičnega reza je institucionalizirana v znanstvenih ustanovah, ki so, če se izrazimo v Althusserjevem besedišču, materialna eksistenca pogojev za možnost teoretskega dela. Iz tega, da se »izgublja« specifičnost znanstvenih praks in se nad njimi uveljavlja gospodstvo zunajznanstvenih praks in umevanj, je potemtakem mogoče sklepati, da znanstvene ustanove ne opravljajo svoje temeljne vloge – da ne zagotavljajo produkcije in reprodukcije epistemičnega reza. Z drugimi besedami: ker znanstvene ustanove ne zagotavljajo heterogenosti teoretskih praks glede na druge družbene prakse, se mora znanost čedalje bolj podrežati heteronomnim zahtevam. Med najpomembnejšimi nosilci heteronomnih zahtev so v zadnjem času znanstvene politike.

Znanstvene politike so institucionalne prakse, ki določajo materialne, to je družbene in zgodovinske pogoje znanstvenih praks. Zato neposredno prizadevajo znanstveno delo v njegovi teoretski razsežnosti, lahko jo spodbujajo, lahko pa jo tudi ovirajo. Znanstvene politike tako nikakor niso higiensko ločene od znanstvenih praks, niso kakšna njihova zunanost: nasprotno, določajo jih v njihovem jedru. Znanstvene politike lahko uveljavljajo logiko znanstvenih praks

² Clifford Geertz, začetnik »interpretativne antropologije«, razliko med domačinskimi pojmi in znanstvenimi koncepti misli s pomočjo nasprotja med »izkušnji bližnjimi« in »od izkušnje oddaljenimi« pojmi, ki si ga je sposodil pri psihoanalitiku Heinzu Kohutu (cf. C. Geertz, 1983: 57). Po Geertzovem umevanju je delo humanistike in družboslovja interpretacija, ki nenehno kroži med najbolj eksotično podrobnostjo in najbolj posplošeno generalizacijo. Ob vsem empirističnem prizadevanju, da bi ohranil kontinuiteto med teorijo in njenim predmetom, ob sklicevanju na Deiltheyev »hermenevtični krog« je domnevno krožni postopek možen prav zato, ker so znanstvene »posplošitve« nekaj drugega kakor »domačinski pojmi«.

v širšem okolju in zlasti pri financerjih – in s tem spodbujajo znanstveno delo. Lahko pa v polja znanstveni praks prenašajo heteronomne logike in zahteve – in s tem ovirajo teoretsko delo.

Zunanji pritiski na humanistiko in družboslovje

Med zunajznanstvenimi procesi, ki prizadevajo humanistiko in družboslovje, je eden najpomembnejših, da financerji čedalje globlje posegajo v družboslovno in humanistično znanstveno delo, s tem da predpisujejo tematiko, ki naj jo znanstvene prakse obdelujejo, in pogosto celo pojme, s katerimi naj se lotevajo problemov. Odvisnost znanstvenega dela od financerjev se povečuje tudi zaradi sprememb v načinih financiranja. Čedalje bolj se uveljavlja projektno financiranje, do programskih sredstev imajo dostop le privilegirane ustanove. Vse več financerjev pokriva le del stroškov izbranega projekta. Če financerji od ustanove, ki ji dajejo podporo, zahtevajo lasten prispevek, s tem dajejo prednost močnejšim ustanovam in uveljavljajo selekcijo po zunajznanstvenih merilih. Če pa zahtevajo dodaten vir financiranja, s tem povečujejo pritisk zunajznanstvenih zahtev na znanstvene prakse: z naraščanjem števila sofinancerjev se namreč povečuje verjetnost, da bo na znanstveno delo pritiskala vladajoča ideologija, saj je prav vladajoča ideologija najverjetnejši »skupni imenovalc« različnih denarnih virov.

Financerji zahtevajo čedalje več administriranja, ki ni povezano z dejanskim znanstvenim delom in je pogosto v protislovju z njim; znanstveniki in znanstvenice vse več časa porabijo za izpolnjevanje obrazcev, pisanje poročil ipd. To na eni strani daje prednost močnim ustanovam, ki imajo ustrezno administrativno osebje, na drugi strani pa vpeljuje v znanstveno delo in njegove ustanove nova razmerja moči: uveljavljajo se odnosi korporativnih hierarhij, managerska ideologija discipline, nadzorovanja in podrejanja vse bolj nadomešča znanstveni dialog in sodelovanje. Uveljavljajo se nova merila za selekcijo znanstvenih delavk in delavcev in za kooptacijo v znanstvene in akademske ustanove – administrativne sposobnosti, prilagodljivost, epistemični konformizem in podobno postajajo vse pomembnejše sestavine »odličnosti«.

Nadaljnji zunajznanstveni proces, ki močno vpliva na znanstvene prakse, je uveljavljanje komercialnih ustanov, ki uporabljajo izdelke znanstvenega dela (npr. demoskopske tehnike) za razne ideološke namene (npr. javno uveljavljanje vprašanj, za katere politični razred meni, da bi se občinstvo moralo ukvarjati z njimi; ugotavljanje mnenj in naravnosti v zvezi s tako povzročenimi »problemi«). Ustanovam, ki naj bi podpirale znanstvene prakse, se ni posrečilo, da bi uveljavile razlikovanje med tehniškimi opravili, ki uporabljajo znanstvene dosežke, in znanstvenimi praksami, ki te dosežke proizvajajo. Ker znanstvenim ustanovam ni uspelo, da bi zavarovale svoj družbeni status, zdaj od njih zahtevajo, naj se zgledujejo pri komercialnih neproduktivnih uporabnikih znanstvenih proizvodov, ki naj bi s svojo komercialno uspešnostjo dokazovali, da je tudi znanost mogoče »tržiti«. Ustanove, ki bi sicer lahko skrbele za znanstvene in teoretske prakse, tako prisilno usmerjajo v aplikativne dejavnosti in v način organiziranja, ki je posnet po gospodarskih podjetjih in ne ustreza logiki znanstvenega dela. Ena izmed posledic je, da se znanstvene ustanove in njihovi zaposleni vse manj ukvarjajo s znanstveno produkcijo, vse bolj pa so vpeti v družbeno reprodukcijo obstoječih razmerij gospodarstva.

Prav zaradi teh zunajznanstvenih pritiskov so procesi, ki potekajo v znanstvenih praksah samih, v največji meri odvisni od zunajznanstvenih okoliščin. Ti procesi so še zlasti močno prizadeli države v »tranziciji« to je, področja, kjer je neoliberalna globalizacija hkrati uničila socialistično socialno državo, restavrirala kapitalizem v surovi periferni različici in uveljavila odvisnost od

gospodarskih, vojaških in političnih središč svetovnega sistema. Na intelektualnih področjih na splošno, v znanostih pa še posebej – in zlasti v humanistiki in družboslovju – je nova odvisnost pretrgala lokalne teoretske tradicije, v veliki meri je potrgala horizontalne vezi mednarodnega sodelovanja, znanstvene ustanove in prakse pa potisnila v odvisnost od institucionalno močnih središč na angleškem govornem območju.³ Posledice so siromašenje znanstvenih praks, njihova homogenizacija, upadanje pluralizma epistemičnih paradigem, prevlada reproduktivnosti na škodo inventivnosti in vse izrazitejša usmerjenost v aplikativnost.

Domnevali smo, da so opisani procesi značilni za post-socialistične dežele in nemara nasploh za periferijo. Domnevali smo, da je prav način, kako je neoliberalna globalizacija zajela post-socialistično periferijo, povzročil učinke, ki jih lahko opazamo pri nas in drugod v postsocializmu:

- da se znanstvene prakse vse bolj osredotočajo v maloštevilnih močnih, togih, hierarhično vodenih ustanovah, ki se ukvarjajo z reprodukcijo obstoječih družbenih razmerij, čedalje manj pa s produkcijo znanosti;
- da znanstveni delavci in delavke živijo v vse bolj negotovih in začasnih delovnih odnosih, hkrati pa se vse manj ukvarjajo z znanostjo in vse bolj z ideološkimi tehnikami;
- da so humanistični in družboslovni projekti čedalje bolj kratkoročni, usmerjeni v aplikativnost in vse bolj pod nadzorom državnih, paradržavnih in drugih financerjev.

Raziskava znanstvenih politik v štirih državah⁴ pa je pokazala, da je bržkone prav narobe res. Ugotovili smo, da ti procesi potekajo v vseh državah, ki smo jih raziskovali, in da so njihovi učinki premo sorazmerni z integriranostjo države v Evropsko unijo. Očitno omenjeni za znanost škodljivi procesi izhajajo iz znanstvenih politik Evropske unije oziroma politik, ki jih Evropska unija neposredno ali posredno sproža v svojih članicah in v državah, ki se ji želijo pridružiti.

V pričujočem zapisu bova predstavila, kaj sva ugotovila ob analizi humanističnega in družboslovnega področja v razpisu slovenske javne agencije za raziskovanje v letu 2005.⁵ Analizo sva naredila v okviru omenjene mednarodne primerjalne raziskave: predstavljena dognanja tako upoštevajo mednarodni vidik, a se zlasti posvečajo razmeram v Sloveniji. Analiza se omejuje na en sam tukajšnji razpis, zato so njeni rezultati razumljivo omejeni. Vseeno učinkovito ponazarjajo problematiko, ki sva jo predstavila v uvodu, prinašajo vrsto simptomov, ki kažejo na logiko sedanjih procesov, in naposled razodevajo številne problematične razsežnosti tukajšnjih raziskovalnih politik tako države kakor tudi znanstvenih ustanov.

³ Na seznamu znanstvenih publikacij in založb, na podlagi katerega Javna agencija za raziskovanje ocenjuje skupine in posameznice, posameznike, prevladujejo angleške revije in založbe z »evro-atlantskega« področja; po tem seznamu se pri izvolitvah v naziv ravna tudi Univerza v Ljubljani. Seznam je sestavila komisija pri SAZU. Na seznamu je 108 tujih založb: 77 z angleškega govornega področja, 18 z nemškega področja (Nemčija: 15; Avstrija: 3), 7 z italijanskega (tri založbe so navedene dvakrat), 6 s francoskega področja. Med slovenskimi založbami na seznamu ni Kode, Krtine, Mirovnega inštituta, Založbe /*cf. Simptom prevlade angleščine je, denimo, tudi posebna vloga, ki jo temu jeziku določa statut Univerze v Ljubljani (cf. člena 107 in 111). Ob seznamih publikacij, ki prinašajo »točke«, naj še pripomniva, da so v humanistiki in družboslovju dolgoročno in v temelju škodljivi: znanstvenice in znanstvenike v najbolj produktivnih letih silijo, da objavljajo v rutinskih »mainstream« publikacijah, da obravnavajo rutinske »mainstream« probleme ali modne tematike z modnimi žargoni. Teoretska produkcija in zlasti teoretski preboji se dogajajo na obrobjih, v neortodoksnih publikacijah in navadno v neinstitucionaliziranih delovnih skupinah. V tem je bržkone velika razlika med družboslovjem in humanistiko in drugimi znanostmi: ureditev znanstvenega polja v socializmu je bila veliko bolj odprta za te značilnosti humanistike in družboslovja – kar je razvidno tudi iz tedanjih dosežkov.

⁴ Mednarodna raziskava Humanistika in družbene vede na periferiji: znanosti ali tehnokratska orodja? Podrobnejši podatki o raziskavi so navedeni v uvodnem besedilu.

⁵ Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, Javni razpis za (so)-financiranje tematsko usmerjenih temeljnih in aplikativnih raziskovalnih projektov, aplikativnih in podoktorskih (temeljnih in aplikativnih) raziskovalnih projektov v letu 2005, spletna stran agencije, 3. 6. 2005; Uradni list RS, št. 54, 2005, 3. 6. 2005. Pri delu nam je prijazno pomagal gospod dr. Janez Slak, namestnik direktorja Javne agencije za raziskovalno dejavnost RS, ki se mu najtopleje zahvaljujemo.

⁶ Usmeritve Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo za dodelitev proračunskih sredstev za raziskovalne prioritete v letu 2005 z dne 27. 5. 2005, na katere se je razpis sklical v preambuli, so določile takole: »Izbira recenzentov naj se opravi tudi med uspešnimi slovenskimi znanstveniki, ki delajo v tujini[,] z upoštevanjem dokumentirane izjemne znanstvene relevance.« (Spletna stran ministrstva, 11. 8. 2006.)

⁷ »Podoktorski raziskovalni projekt izkazuje ustreznost, če: [...] b. je edini član z raziskovalnimi urami raziskovalec, ki je mlajši od 35 let [...], oziroma: c. je edini član z raziskovalnimi urami raziskovalec slovenskega rodu, z ali brez slovenskega državljanstva, ki je do prijave živel v tujini in se vrača v Slovenijo. V tem primeru starostna omejitev ne velja [...].« Javni razpis, 4.4.3. Starostna omejitev ni veljala, če sta kandidatka ali kandidat izpolnila tri pogoje: da sta »slovenskega rodu«, da sta do prijave živel(a) v tujini in da »se vračata v Slovenijo«. Zadnji pogoj ni jasen, a bržkone naj bi kandidatka ali kandidat imela namero, da se za stalno naseli v Sloveniji. Razpis ni določil, kako naj bi preverili izpolnjevanje tega pogoja.

⁸ Po izjavah predstavnikov agencije so bili pri tem razpisu v prvi fazi evalvacije recenzenti in recenzentke uspešni slovenski znanstveniki in znanstvenice, ki delajo v tujini; pri izbiri ocenjevalk in ocenjevalcev je agenciji pomagal Svetovni slovenski kongres. Glej tudi opombi 12 in 13.

⁹ Državna raziskovalna agencija je v petek, 3. junija 2005, objavila razpis za znanstvene projekte v tistem letu.

¹⁰ Ko so rektorici in rektor slovenskih javnih univerz zavrnili osnutek zakona o visokem šolstvu in raziskovalno-razvojni dejavnosti (junija 2007), sta minister za znanost in predsednik SAZU, oba redna profesorja na tehniških fakultetah ljubljanske univerze, ponovno izrazila mnenje, da naj bi bile slovenske javne univerze izolirane; eden je celo menil, da naj bi bilo na slovenskih univerzah le malo gostujočih profesorjev iz tujine. Kolega bržkone ne ve, da predavateljicam in predavateljem iz tujine marsikje ne moremo ponuditi kaj več kakor večerjo – za to nagrado se nam jih posreči privabiti prav neverjetno veliko.

Razpis ARRS leta 2005

Dotlej se še noben slovenski državni razpis ni tako poudarjeno ravnal po navodilih in praksi evropske komisije: ta je prvič predpisal teme, ki naj bi jih znanstveni projekti obdelali, marsikatero temo je določil v »evropskem« žargonu, prvo selekcijo prijav pa je zaupal »znanstvenikom, ki delajo v tujini«. ⁶ A v dveh prvinah je bil razpis izviren:

– Na dveh krajih je uveljavljal narodno pripadnost: pri podoktorskem projektu starostna omejitev ni veljala, če sta bila kandidatka ali kandidat »raziskovalec slovenskega rodu«; ⁷ ocenjevalke in ocenjevalci iz tujine naj bi bili tudi »slovenski znanstveniki«. ⁸

– Razpis so objavili sredi leta za tekoče leto. Rok za prijavo je bil dvajset dni (objava pa je bila v petek). ⁹

Etnična prvina in zavijanje v skrivnost

V prvi izvirni posebnosti razpisa, v vrednosti, ki jo je pripisal »slovenskemu rodu« pri kandidatkah in kandidatih ter ocenjevalkah in ocenjevalcih, lahko razberemo dve nasprotujoči si težnji.

Na eni strani je težnja, da bi pripadnike naroda zbrali na ozemlju narodovem: težnja, ki pripada politikam nacionalne države 19. stoletja. A etnično-teritorialna koncentracija ni videti ravno nujen ukrep na področju znanstvene politike.

Na drugi strani je nasprotna težnja, da bi vzpostavili svetovno etnično omrežje: politika diasporških omrežij je stara že tisoče let in se je v sodobnosti ponovno uveljavila. Vprašanje je le, koliko ustreza na področju znanosti: bržkone bi ustrezala v znanostih, ki se razvijajo linearno in kumulativno (če je sploh še kaj takih); pri takih znanostih (ali v takih obdobjih v zgodovini posameznih znanosti) je res mogoče pričakovati, da vsi znanstveniki in znanstvenice v istem času delujejo v istem obzorju – in je zunajznanstveni etnični povezovalni moment lahko dobrodošel, vsekakor pa ni moteč. A revolucij v znanosti taka politika ne pričakuje, težko tudi, da bi jih omogočala.

Diasporska politika bi lahko koristila tudi na področjih, ki bi bila tako obupno izolirana, da bi jim vsak stik s »tujino« prišel prav, pa četudi na zunajznanstveni etnični podlagi. Tako področje bi ta čas v Sloveniji zelo težko našli, je pa res, da tisti, ki odločajo o znanstveni politiki, večkrat izražajo mnenje, da naj bi bila tukajšnja znanost izolirana. ¹⁰ A zdi se bolj verjetno, da so od dejanskih znanstvenih praks izolirani tisti, ki tako govorijo. Ker je med izvrševalci političnih funkcij presenetljivo veliko

univerzitetnih profesorjev, nas lahko neobveščenost preseneča. Vsiljuje se tudi vtis, da izvrševalci politike nimajo stika s svojimi upravnimi aparati, saj imajo ti pregled nad dogajanjem na svojih področjih.

Pri razpisu leta 2005 so za ocenjevalce naposled izbrali »slovenske znanstvenike, ki delajo v tujini«. Zakaj so za sedanjio politiko prav rojakinje in rojaki iz tujine tako zelo privlačni, je bržkone mogoče pojasniti s številnimi razlogi.¹¹ Med motivi so omenjali skrb,¹² da bi zmanjšali vpliv neformalnih omrežij. A naivno je domnevati, da tisti, ki živijo v tujini, ne bi mogli pripadati tukajšnjim omrežjem.¹³ Nenavadno je, da znanstvena politika neželenih učinkov zakulisnih omrežij ne poskuša odpraviti s tem, da bi izbiranje in odločanje naredila čim bolj javno in ju tako izpostavila javni presoji, hkrati pa bi s tem še okrepili znanstvene razprave. Prav narobe, tudi obravnavani razpis se je ravnal po zgledu poprejšnjih, ki so uvajali skrivaštvo v javno življenje znanstvenih praks.¹⁴

Če bi državna znanstvena politika zagotovila, da bi bili postopki izbiranja javni, bi neformalna omrežja nagnala v javnost. S tem ne bi le zmanjšala njihovega vpliva, temveč bi jih zlasti prisilila, da svoje interese uveljavljajo z znanstvenimi postopki in s strategijami, ki bi koristile razvoju znanosti: denimo, z iskanjem »nič« v znanstvenem polju.¹⁵

Skrivnostnost, v katero država ovija razpisne postopke,¹⁶ je problematična tudi zato, ker se v sodobnosti, ko so znanstvena dognanja najpomembnejši vir produkcijskega razvoja in torej tudi dobička, prav dramatično krepijo prizadevanja, da bi raziskovanje, njegove dosežke in aplikacije ohranjali v tajnosti. Interesi kapitala so na tem področju neposredno v nasprotju z interesi znanstvene dela.¹⁷ Znanstveno delo je učinkovito, če znanstveniki sodelujejo in če je uporaba dognanj prosta.¹⁸ Država bi morala ustvarjati in ohranjati okoliščine, ki omogočajo in pospešujejo znanstveno delo, zato bi se morala zavzemati za njegovo javnost.

Datumi in roki

Druga »neevropska« posebnost obravnavanega razpisa je bila, da je bil objavljen sredi leta za tekoče leto. S tem je razpis dal prednost znanstvenicam in znanstvenikom s stalno zaposlitvijo pred tistimi, ki raziskujejo od projekta do projekta. Prednost je dal starim pred mladimi, etabliranim pred tistimi, ki še iščejo, tistim, ki so jim projekti dodaten zaslužek, pred temi, ki se bojujejo za preživetje. Razpis je privilegiral prav tiste, ki jim sicer ni zaupal, da bi zmogli izpeljati pošten razpis.

¹¹ Eden izmed razlogov bi lahko bil v tem, da je vlada hotela vsaj posredno vplivati na kadrovske politiko znanstvenih ustanov. Ta se dogaja s kooptacijo: tisti, ki odločajo na ustanovah, tudi odločijo, koga bodo pripustili v ustanovo. Dejavniki znanstvene politike so nemara opazili, da je kooptacijska politika veliko preozek in preveč problematičen temelj za pridobivanje novih znanstvenih kadrov – a je njihova percepcija segla zgolj do »rojakov in rojakinj«, ki delajo v tujini (ni pa obsegla, denimo, tistih, ki v domovini sicer veliko delajo, a jih znanstvene ustanove vseeno ne spustijo v znanstveni establishment).

¹² »Zaradi majhnosti Slovenije je na veliko področjih težko zagotoviti neodvisno ocenjevanje zaradi neupoštevanja etičnih meril vedno istih ljudi samo s strokovnjaki iz Slovenije.« Resolucija o nacionalnem raziskovalnem in razvojnem programu za obdobje 2006–2010, 1.2.2. Podobno se je izrazil direktor Agencije za raziskovalno dejavnost Franci Demšar (glej Dragica Bošnjak, »Slovenske raziskave po svetovnih merilih«, Delo, 14. 7. 2006). 26. julija 2007 je minister za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo dr. Jure Zupan razveljavil razpis ministrstva za sofinanciranje programov centrov za promocijo znanosti. Članki v Dnevniku in Mladini so pokazali na velike pomanjkljivosti pri razpisu. Ranka Ivelja je ob tem naredila intervju z ministrom: »So očitki, da gre za klientelizem, upravičeni? – Ne, niso. V Sloveniji smo vsi tako ali drugače povezani. [...] Sicer pa, ali veste, kaj se je dogajalo minulih 60 let? Dvesto štirideset ljudi je sedelo v strokovnih telesih in ocenjevalo same sebe. Danes pa imamo recenzente, ki prihajajo od drugod. Očitke o klientelizmu ostro zavračam.« (Dnevnik, 27. 7. 2007.) Zaradi zgodovinske natančnosti velja opozoriti, da so v času samoupravne interesne skupnosti za raziskovanje k ocenjevanju sodile tudi javne strokovne razprave na tako imenovanih »panelih«.

¹³ Ocenjevalke in ocenjevalce v prvi fazi evalvacije je agenciji pomagal poiskati Svetovni slovenski kongres. O tem piše na njegovi spletni strani: »Na vsakokratno sporočilo zbranih na konferencah, da je treba rojake vključiti v znanstvene tokove v domovini, je lani Agencija za

raziskovalno dejavnost RS prva konkretno upoštevala naš predlog, da k ovrednotenju raziskovalnih programov povabi tudi strokovnjake slovenskega rodu iz sveta. Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo je naše delo ocenilo z izdajo odločbe, da ima Svetovni slovenski kongres status društva v javnem interesu na področju znanosti. Konference pa so hkrati tudi del repatriacijskih procesov, saj se njihovi udeleženci – rojaki iz sveta ob pomoči in nagovarjanju SSK – odločijo tudi za življenje in delo v Sloveniji». SSK predstavlja svoje poslanstvo med drugim tudi takole: »Nadalje je naloga Kongresa premagati delitve, ki jih je zadalo desetletja trajajoče obdobje komunizma, ki ni vzgajalo nacionalne zavesti in njenih vrednot.« Cf. <http://www.slokongres.com>.

¹⁴ Pri tem državna telesa niso osamljena. Tudi na univerzah so postopki znanstvenega ocenjevanja (pri izvolitvah v naziv, magistrskih in doktorskih delih) zadnje čase prikriti z uradno skrivnostjo. Univerze, ki so zgodovinsko nastale na podmeni, da je do znanja mogoče samo z javnim dialogom, in z namenom, da institucionalno zagotavljajo javni dialogični prostor, v sodobnosti same spodbujajo svoje temelje.

¹⁵ Ob vseh temeljnih razlikah tako Pierre Bourdieu kakor Bruno Latour vidita v tekmovanju med znanstvenimi ustanovami, skupinami in posamezniki pomembno gibalno napredka v znanosti. Primer ustanovitelja njune vede Durkheima sicer kaže, da velja tudi narobe: nove paradigme, zlasti če je radikalna, ni mogoče uveljaviti brez kolegialnega sodelovanja, brez solidarnega skupinskega prizadevanja. A v obeh primerih je nujna javnost znanstvenih praks.

¹⁶ V okviru raziskave sva analizirala razpis Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije leta 2005. Pri tem sva obdelala vse v postopek sprejete prijave s področja humanistike in družboslovja, vendar le v obsegu, ki ga je določila agencija. Po mnenju agencije so javnosti lahko dostopni tile deli prijavnega obrazca:

3. Predlog projekta

3.1. Izhodišče raziskave in predstavitev problema

Razpis je tudi s tem, da je trajal le dvajset dni, dajal prednost kandidatom in kandidatkam z institucionalno podporo.¹⁹ Reproduciral je torej institucionalne odnose moči in ni spodbujal k novostim.

A tudi vsebinsko ni spodbujal k novostim. V dvajsetih dneh ni mogoče pripraviti znanstveno korektnega načrta za obdelavo teme, ki so vam jo določili drugi. Razpisane teme vrh tega niso izhajale iz poprejšnjega raziskovalnega ali teoretskega dela, niso postavljale problemov v konceptualni govorici znanosti –, temveč jih je določilo ministrstvo na podlagi predlogov managerjev iz podjetij.²⁰ Teme zato niso bile formulirane teoretsko, temveč ideološko. V takem položaju je mogoče znanstven projekt zasnovati le tako, da najprej opravimo kritiko ideološke formulacije in proizvedemo koncepte, ki predelajo ideološke pojme v znanstvene probleme in ideološko zdravorazumsko zastavitev nadomestijo z znanstveno problematiko. Tega ni mogoče narediti v dvajsetih dneh. Kdor se je hotel prijaviti na razpis, je moral potemtakem sprejeti ideološko problematiko. Ali pa je moral teoretsko problematiko zakrinkati pod predložene ideološke teme. Razpis je torej odpiral dilemo: ali reprodukcija ideologije – in torej ne znanost; ali epistemična hipokrizija – in tedaj le stežka tudi znanost.

Implicitna epistemologija razpisa

Od celotnih sredstev v obsegu 118 FTE je bilo družboslovju namenjenih 11 FTE, humanistiki pa 17 FTE.²¹ Prednost humanistike v škodo družboslovja postaja, tako se zdi, splošna evropska usmeritev: odločevalci bržkone pričakujejo, da bo humanistika boljše kot družboslovje stregla njihovi skrbi za identiteto. A pri tem v razpisu ni bilo nobene teme, na katero bi bilo mogoče prijaviti humanistične projekte. Besedilo, ki je določalo polje, kamor naj bi se bili umestili humanistični in družboslovni projekti, zasluži podrobnejšo analizo.

Drugi prioritetni sklop obsega raziskovanje tehnologij informacijske družbe ter raziskav s [sic] področja državljanstva in vodenja na znanju temelječe družbe, vključno z razvijanjem človeških virov in socialne kohezivnosti ter ohranjanja naravne in kulturne dediščine, ki morajo biti povezane z informacijskimi tehnologijami:

- Produktni management
- E-življenjski stil
- Industrijsko oblikovanje
- Informacijski sistemi [,] povezani z nacionalno in kulturno dediščino

- Varnost
- Demokracija in vodenje slovenske države

Uvodno besedilo v žargonu EU (»na znanju temelječa družba«, »državljanstvo«, »socialna kohezivnost«) izraža prizadevanja, da bi področje EU usposobili, da deluje na ravni zdaj vladajočega produkcijskega načina – »post-fordizma« ali »kognitivnega kapitalizma«. ²² V besedilu je mogoče razložiti tri neenake skupine izrazov, ki določajo tri razsežnosti, v katere se po tej ideologiji umešča sodobna družbeno-zgodovinska problematika:

- Prva skupina (»informacijska družba«, »informacijske tehnologije«, »na znanju temelječa družba«) se ukvarja z vprašanji »socializacije« tehnologij – kako sprostiti potencial novih tehnologij, da bodo preobrazile družbene odnose, kako družbo odpreti za učinkovanje novih tehnologij. Značilnost tega pogleda je, da po tilhem predvideva, da so družbene strukture in tehnologije druge z drugimi v nekakšnem »zunanjem« odnosu ²³ in da zgodovinske prakse umeva kot tehnično vprašanje.
- Druga skupina (»državljanstvo«, »demokracija«, »vodenje družbe«, »razvijanje človeških virov«, »socialna kohezivnost«) se ukvarja z vprašanji družbene »governance« – tistih posebnih praks pri upravljanju z ljudmi, ki jih je Foucault ²⁴ opazil ob začetkih moderne države, v sodobnosti pa so nemara že povsem nadomestile politične procese kolektivnega odločanja, ki jim zdaj preostaja zgolj še legitimacijska vloga. Ta tematska skupina vabi k iskanju družbenih orodij, s katerimi bi bilo mogoče izvrševati naloge, ki jih postavlja prva tematska skupina, in se soočiti z napetostmi in konflikti, ki jih sproža uresničevanje implicitnega programa »postfordističnega« kapitalizma. Določa pa tudi že naravo teh orodij: o njih govori kot o kombinaciji tradicionalnega republikanizma (»državljanstvo«, »demokracija«) in sodobnih tehnik družbenega upravljalkega inženiringa (»vodenje družbe«, »razvijanje človeških virov«, »socialna kohezivnost«, »varnost«).
- Tretja skupina (»nacionalna in kulturna dediščina«, »vodenje slovenske države«) predstavlja obzorje, v katerem se na lokalni ravni prikazujejo sodobni globalni pritiski, in poskuša ujeti prijeme, s katerimi bi lokalne vlade lahko na svojih področjih vsilile zahteve transnacionalnih procesov in hkrati usposobile ta področja, da sprejmejo te procese in njihove posledice. Tudi ta skupina že vnaprej določa naravo teh prijemov lokalnih oblasti: kombinirali naj bi nacionalno identiteto in tehnike upravljanja družbe.

Za vse tri skupine je značilno, da sodobne družbene in zgodovinske probleme umevajo izrazito tehnično. To umevanje je redukcionistično, domnevno nevtralnimi tehničnimi prijemom

3.2. Analiza in pregled relevantne literature (brez bibliografije)

3.3. Pomembnost pričakovanih raziskovalnih rezultatov

3.3.1. Pomen za razvoj znanosti

3.3.2. Možnosti za uporabo rezultatov v Republiki Sloveniji

3.3.3. Pomen za sofinancerje/uporabnike

3.4. Povzetek raziskovalnega projekta

Niso nama znani na razpisu sodelujoči raziskovalci in raziskovalke, tudi ne ustanove. Niso nama bili dostopni naslovi prijavljenih in v obravnavo pripuščenih projektov. Seznanila sva se s točkovnimi rezultati ocenjevanja, vendar pa ne veva, kdo je predloge ocenjeval. Uporabljala sva tudi na spletnih straneh agencije objavljene rezultate razpisa, kjer so dostopni tile podatki o izbranih projektih: VPP (razvrstitev projekta po klasifikacijskem šifrantu ARRS za raziskovalne vede, področja in podpodročja), tema, naslov, vodja, morebitni podoktorant, cenovni razred, letne ure, trajanje. – Med 18 izbranimi projekti v družboslovju so bili le štirje klasificirani po razpisanih temah; med 20 izbranimi v humanistiki pa jih je bilo tematsko klasificiranih sedem, od tega šest v temo »informacijski sistemi, povezani z nacionalno in kulturno dediščino«.

17 »V novi ekonomiji je to ekvivalent protislovja, ki ga je Marx odkrival v kapitalizmu med razvojem produktivnih sil in tistim, čemur je pravil produkcijska razmerja, namreč režimom privatne lastnine.« (Cohen, 2006: 69)

18 David, 2000.

19 Institucijam je razpis (kakor drugi razpisi pred njim in po njem) tudi sicer dajal veliko moč. Vodja projekta po črki razpisa sploh ni mogel biti samostojni raziskovalec (»Vodja raziskovalnega projekta, ki je v delovnem razmerju v organizaciji prijaviteljici projekta [...]«, točka 4.3. razpisa). Za sodelavke in sodelavce pri projektu je razpis zahteval: »Pogodbe o zaposlitvi za določen čas (za čas izvajanja projekta) morajo biti sklenjene pred podpisom pogodbe o izvajanju financiranja projektov.« (Točka 4.3. razpisa.) Četudi so se na razpis lahko prijavile poleg pravnih oseb tudi fizične osebe, izbrani projekt ne bi mogel črpati sredstev, če ga ne bi prevzela kakšna institucija.

20 »Teme za razpis, ki jih je ministrstvo določilo na podlagi izhodišč skupine za prioritete, sestavljene iz vodij razvoja uspešnih slovenskih podjetij [...]« (Usmeritve Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo ..., točka 3). Frane Adam je o razpisanih temah napisal: »Najsplošnejši vidik razpisa pa so vsekakor teme. Prvič se je zgodilo, da so teme za temeljne in aplikativne projekte že vnaprej določene [...] tu ni tako rekoč nobene tematike, na katero bi se prijavili kandidati humanističnih ved. Delna, toda izjemno parcialna izjema je tema 'Informacijski sistemi, povezani z nacionalno in kulturno dediščino'. Pravzaprav gre tu za aplikativni, strokovni, ne pa za znanstveni projekt oz. temo. Druge teme so nametane brez vsakršne logike [...] Kdo se jih je spomnil? Na to vprašanje smo dobili odgovor, da so vse teme predlagali predstavniki podjetij (?), in sicer je bil omenjen Gospodarski forum. Na dodatno vprašanje, kako je mogoče, da o temeljnih raziskovalnih projektih s področja humanistike in družboslovja odločajo ljudje, ki o tem nimajo posebnih kompetenc (niti niso informirani o tem, kaj so prioritete oz. deficitarna področja v teh vedah), ni bilo odgovora.« (Adam, 2005: 120–121.)

21 Razpis je bil sicer razdeljen na zgornji in spodnji razred. V zgornjem razredu sta bila tehnika (34 FTE) in naravoslovje (28), v spodnjem pa humanistika (17 FTE), medicina (12), družboslovje (11) in biotehnika (10).

22 Za kratek oris teorij o sodobnem kapitalizmu glej Močnik, Svetovno gospodarstvo in revolucionarna politika, pa tudi Vercellone (ur.), *Capitalismo cognitivo*.

23 Ta podmena je že intuitivno zgrešena pri komunikacijskih tehnologijah, za katere ta ista ideologija meni, da so zdaj najpomembnejše. Glej Jack Goody, 1993.

24 Glej Foucault, 2004: 111–112.

25 To je predvidel že Marx v *Grundrisse*: ... z razvojem strojev in avtomatizacijo proizvodnje pridobivata znanost in struktura družbenih odnosov (ali, kakor pravi Marx, družbena »razčlenjenost«, *Gliederung*) čedalje pomembnejšo vlogo pri povečevanju produktivnosti dela. Ta stopnja – v sedanjem političnem žargonu

vselej uide neki preostanek, ki pa je bistven, da bi bili posegi sploh lahko uspešni. Problematike se razvrščajo v niz treh skupin, ki ga generira prav prelaganje tega preostanka, se pravi prestavljanje tistega, česar ni mogoče urediti zgolj s »tehničnimi« prijemi – torej odlaganje protislovij, ki jih tehnični prijem sam proizvaja:

– Najsplošnejši prvi tematski sklop ureja odnose med novimi tehnologijami in sodobnimi družbami – in zanemarija prav družbenost, zgodovinskost, konfliktnost teh odnosov kot družbenih razmerij. Če se izrazimo zelo preprosto: mobilizacija novih tehnologij naj bi povečala konkurenčnost evropskih družb; konkurenčnost bi povečala s povečevanjem produktivnosti dela – a produktivnost dela, ki rabi zgolj povečevanju »konkurenčnosti«, je v službi povečevanja produktivnosti kapitala. Povečevanje produktivnosti kapitala s povečevanjem produktivnosti dela na podlagi tehnološke intenzivnosti, se pravi visoke organske sestave kapitala, pomeni povečevanje profitov, se pravi, črpanje presežne vrednosti iz proizvodnih vej in s področij z visoko delovno intenzivnostjo, se pravi z nizko organsko sestavo kapitala. To pa spet pomeni povečevanje razlik v svetovnem gospodarstvu ali, natančneje, povečevanje izkoriščanja delovno intenzivnih panog in področij – »tretjega sveta« zunaj Evrope in v Evropi sami. Pomeni tudi povečevanje neenakosti v Evropi, zaostrovanje intenzivnosti dela in življenja, povečevanje pritiskov na prebivalstvo – skratka, povečevanje družbenih konfliktov. »Nevtralni« tehnični prijemi rabijo reprodukciji obstoječih družbenih odnosov – se pravi odnosov izkoriščanja in zatiranja. V našem primeru rabijo razširjeni reprodukciji odnosov izkoriščanja in zatiranja.

– Uvajanje novih tehnologij, ki naj prinese večjo produktivnost kapitala, to je večji dobiček, to je večje izkoriščanje, seveda zaostruje družbena nasprotja. A to je le ena stran »postindustrijskega« kapitalizma. Druga stran tehnološko visoko razvitega produkcijskega procesa je, da v njem družbena razmerja sama postajajo produktivne sile.²⁵ Družbena problematika zato nastopa kot problem v dveh razsežnostih hkrati: »razvijanje človeških virov in socialne kohezivnosti« sta neposredno razvijanje produktivnih moči in družbene sposobnosti za njihovo produktivno (to je, profitabilno) uporabo. A prav ta vrsta produktivnosti – produktivnost, ki povečuje proizvodnjo presežne vrednosti – hkrati proizvaja družbena nasprotja in jih zaostruje, spodkopava »socialno kohezivnost«. To klasično protislovje, da organiziranje družbe po načelih kapitala spodkopava družbenost samo, poskuša implicitna ideologija predloženih tem rešiti s klasičnima prijemoma moderne države: na eni strani »državljanstvo«

in »demokracija« – se pravi politična emancipacija v okviru avtonomne politične sfere, a le v okvirih, ki legitimirajo sistem, ga pa ne spodnašajo. Na drugi strani upravne tehnike, »vodenje družbe« – ki prav z organiziranjem državljanske svobode, državljanstva in demokracije, množijo vzvode nadzora in discipline ter proizvajajo družbena oprijemališča, ki jih ti vzvodi lahko zgrabijo. A nad moderno avtonomno politično sfero si je zdaj že zagotovil monopol politični razred, tako da je zdaj zgolj še aparat de-politizacije. Prav taka pa je koristna za reprodukcijo obstoječih odnosov: sodobno vodenje družbe hoče mobilizirati državljanke in državljane, a ne da bi jih politiziralo. To problematiko snovalci znanstvene politike prepuščajo naslednjemu sklopu – v obravnavo lokalnim oblastem.

- Na tej ravni naposled padejo maske: mobilizacijo brez politizacije zagotavljajo mehanizmi »identitet«, na katere se lahko cepijo državne upravljalske tehnike.

Analiza nas tako pripelje do ideologije sodobnega gospostva, ne pa do načel znanstvene politike. Ideologijo lahko natančneje določimo: teme namreč pridobijo konsistentnost, če jih povežemo s stališčem, *od koder so lahko videti* neposredno intuitivno relevantne.

- »Produktni management« in »industrijsko oblikovanje« pripadata managerski perspektivi, izražata pogled »vodij razvoja« posameznih podjetij.
- »Informacijski sistemi, povezani z nacionalno in kulturno dediščino«, »varnost«, »demokracija in vodenje slovenske države« pripadajo stališču državnih uprav v okoliščinah globalnih pritiskov: identitetna konstitucija družbenega polja, na katerega uprave delujejo, vojna proti terorizmu in zapiranje EU, legitimiranje gospostva in družbeni management.

Prva sklopa sta prispevali domačinski zavesti skupin, ki sta pripravili razpis: državnega managementa in kapitalске administracije. Preostaja še tema »E-življenjski stil«, ki osamelost štrli iz konteksta: zdi se naključna, četudi je resda modna.²⁶

»na znanju temelječa družba«, v kateri je eden odločilnih proizvodnih dejavnikov »družbena kohezija« – je bila za Marxa v Očrtih ... prehodna faza, ki pelje v samoodpravo kapitalizma.

²⁶ Za to temo so prijavi le eno triletno raziskavo, ki je bila tudi izbrana.

²⁷ Znanstveno-raziskovalni center SAZU – 14 projektov: 10 projektov sam; 1 kot prvi partner; 3 kot drugi partner; Filozofska fakulteta v Ljubljani – 4 projekti; Znanstveno-raziskovalno središče v Kopru – 2 projekta; Pravna fakulteta v Ljubljani – prvi partner pri enem projektu; Geodetski inštitut v Ljubljani – prvi partner pri enem projektu; Inštitut za novejšo zgodovino v Ljubljani – prvi partner pri enem projektu; Slovenski etnografski inštitut v Celovcu – drugi partner pri enem projektu.

²⁸ Fakulteta za šport je sicer prijavila 5 nedružboslovnih projektov, a trije niso bili izbrani.

²⁹ Dva projekta sta bila iz fizične geografije, po eden pa: iz fizične antropologije, družbene geografije, zoo-arheologije (vse te vede po šifrantu ARRS sodijo na področje humanističnih ved); po eden iz zgodovinske sociologije in prava (po šifrantu ARRS sta to družboslovni vedi); in eden iz mikro-biologije. Preseganje klasičarskih meja med znanostmi je seveda pomemben vzvod inovativnosti, vendar ti projekti niso imeli takih ambicij.

Izidi razpisa

Na področju *humanistike* je bilo izbranih 20 projektov, ki jih je prijavilo sedem ustanov.²⁷ Očitna je velika koncentracija izbranih projektov v Ljubljani, v Ljubljani pa na ZRC SAZU (ta ustanova je bila udeležena tudi pri vseh izbranih projektih z dvema partnerjema). V *družboslovju* so bile izbrane raziskave veliko bolj razpršene: 18 izbranih projektov je dobilo 14 ustanov; največ jih je dobila ljubljanska FDV, a le tri. A projekta so odobrili le dvema ustanovama zunaj Ljubljane.

V družboslovju sta bila izbrana projekta, ki ne spadata na družboslovno področje, oba s Fakultete za šport.²⁸ V humanistiki je bilo med 20 izbranimi projekti osem takih, da vsebinsko niso spadali na humanistično področje; vse je prijavil ZRC SAZU.²⁹ Med 49 prijavi, ki so

³⁰ Raymond Boudon (1993: 20) takole definira koncept »sprevrnjenega učinka«, *effet pervers*: »[...] do sprevrnjenega učinka pride, kadar si dva individua ali več individuov prizadeva, da bi dosegli določen cilj, pri tem pa proizvedejo stanje, ki ga niso hoteli in ki je lahko nezaželeno s stališča vsakega izmed njih ali enega izmed njih.«

³¹ Več o tem glej Močnik, »Sistem družboslovja in njegovi učinki«, Časopis za kritiko znanosti, XXVIII, 2000.

bile pripuščene v ocenjevanje, je bilo 11 po vsebini ne-humanističnih projektov; med 20 izbranimi jih je bilo osem; med 10 najbolje ocenjenimi predlogi jih je bilo šest. Na razpisu za humanistiko leta 2005 so nehumanistični projekti očitno imeli največje možnosti, da bodo izbrani.

Ob tako izrazitem uspehu nehumanističnih projektov na humanističnem razpisu se porajata dve vprašanji. Prvo zadeva denarne tokove. Znanstvena politika je leta 2005 na videz sicer močno podprla humanistiko, a jo je uporabila tudi za pretakanje denarja iz humanistike na druga področja. Vrh tega se je denar odlival v eno samo ustanovo – prav tisto, ki je že tudi sicer na razpisu dobila daleč največ projektov.

Drugo vprašanje zadeva verodostojnost ocenjevanja. Ker ocenjevalska skupina ni znana, lahko vprašanje postavimo takole: ali so nehumanisti ocenjevali predloge, uvrščene na področje humanistike – in so dali prednost nehumanističnim projektom; ali pa so ocenjevali humanisti – in so dali prednost projektom, na katere se niso spoznali.

Sprevrnjeni učinki³⁰

Šest izmed izbranih 20 projektov na področju humanistike je pod predpisano temo »informacijski sistemi, povezani z nacionalno in kulturno dediščino« predlagalo digitalizacijo arhivov, inventarizacijo zbirk in fondov, vzpostavitev podatkovne baze. Projekti niso videti kaj dosti raziskovalni – prej se zdi, da vsebujejo dela, ki spadajo k redni dejavnosti ustanov in bi jih morali financirati iz drugih virov, ne iz denarja, ki naj bi bil namenjen za znanstveno raziskovanje. Podobni pomisleki se zbujaajo ob izbranih projektih izdaje kanoničnega dela nacionalne književnosti ali reprezentativne slikovne zbirke – četudi se oba predloga sklicujeta na »kulturno dediščino«. Nanjo se sklicuje tudi projekt, ki bo sestavil trijezični korpus turističnega oglaševanja za nacionalno naravno in kulturno dediščino. V humanistiki tako deset projektov, t.j. kar polovica izmed izbranih, ni videti kaj prida »raziskovalnih« ali celo znanstvenih. A za financiranje so se lahko kvalificirali prav zato, ker so lahko pokazali, da uresničujejo eno izmed razpisanih tem. Agencija je določila teme, da bi koristno usmerila znanstveno delo in smotrno porabila denar – učinek pa je bil, da je prav sklicevanje na razpisane teme omogočilo projektom s šibko raziskovalno razsežnostjo, da so bili izbrani. Denar, namenjen za raziskovanje, se je tako vsaj deloma usmeril v »manj« raziskovalne dejavnosti. Hkrati se postavlja vprašanje o institucionalnih strategijah raziskovalnih ustanov, ki so prijavile »manj« raziskovalne projekte, četudi je razpis vabil tudi k temeljnemu raziskovanju.

Predpisovanje tem v razpisih je potemtakem problematično orodje v znanstveni politiki, saj ovira razvijanje avtonomne imanentne logike znanstvenega raziskovanja. A v humanistiki in družboslovju bi bilo problematično, tudi če bi teme določili »imanentno«. V teh znanostih je namreč hkratni obstoj različnih teoretskih paradig »normalno« stanje, kritični dialog med paradigami pa poganja njihovo teoretsko produkcijo.³¹ Če bi bile teme teoretsko določene, bi morale biti konceptualno postavljene. Konceptualni aparat pa nujno pripada neki teoretski paradigmi ali, natančneje, neki problematiki. Koncepti ne delujejo v dveh ali več problematikah hkrati. Če ne pripadajo nobeni problematiki, pa niso teoretski koncepti. Če bi torej teme bile teoretsko

določene, se ne bi mogli ogniti temu, da bi pripadale le eni sami paradigmi; v drugih primerih pa ne bi bile teoretsko določene.³²

Izid ocenjevanja in njegove epistemološke predpostavke

Ocenjevalni postopek je bil zapleten³³ – rezultati pa presenetljivi.³⁴ V družboslovju sta bili med tremi najbolje ocenjenimi projekti dve ekspertizi, ki naj bi povzeli rezultate že opravljenih raziskav s stališča odločanja o državnih politikah. Navajali sta dokumente EU, državne dokumente, ki določajo cilje politike, in raziskave, iz katerih sta nameravali priti do podlag, na katerih bi bilo politične cilje mogoče doseči.

Da sta najvišjo oceno prejeli prav ekspertizi,³⁵ je simptom, ob katerem se je vredno zadržati.

EKSPERTIZA. Analizira učinke državnih (vladnih) ukrepov ali politik; uporablja empirične metode ali primerjalno pravno analizo ali druge prijeme. Skrbi za videz znanstvene distance in metodološke strogosti. Takšne študije navadno naročata državna uprava ali vlada, da bi pridobili argumente za svoje delovanje.

POLITIČNA ŠTUDIJA (policy study). Podobno kakor ekspertiza analizira učinke kakšne določene državne ali vladne politike ali pa poskuša dognati morebitne učinke kakšne zamisli za tako politiko. V nasprotju z ekspertizo odkrito priznava svojo pristranskost, vpletenost v početja, kakršno je lobiranje, pritiski na odločanje ipd. Navadno si prizadeva, da bi v delovanje državne uprave vpeljala nove prakse ali nove strategije. V organizacijski razsežnosti so to navadno izdelki ustanov, kakršne so think tanks (na primer Institute for Policy Study v Washingtonu), nevladne organizacije, interesne zveze. V evropskem kontekstu ustreza, denimo, raziskovalni shemi EQUAL.

TEMELJNO RAZISKOVANJE. Proizvaja novo konceptualno paradigmo ali teoretsko problematiko ali pa novo znanje. Rezultati niso vnaprej določeni. (Projekti, ki so jih v razpisu za 2005 uvrstili med »temeljne«, niso vsi ustrezali tej določitvi. Zato smo jo v raziskavi razpisa razširili, tako da smo za temeljno raziskovanje šteli tudi projekte, ki naj bi proizvedli »novo znanje« ali vsaj prišli do »novih informacij«.)

APLIKACIJA. Rešuje probleme in ponudi konkreten proizvod ali storitev za industrijo ali storitveni sektor, vključno z državno upravo. Uporablja empirične metode in druge prijeme.

STRATEŠKI HIBRID. Kombinira več raziskovalnih zvrsti, da bi si povečal možnosti, da bo na razpisu izbran; temeljno raziskovanje, denimo, kombinira s politično študijo.

³² Zato tudi ni prav, da sestava ocenjevalnih komisij ni javna. (Pooblaščenka za dostop do informacij javne narave Nataša Pirc Musar je sicer opozorila, da je »sestava ocenjevalne komisije zagotovo informacija javnega značaja«, Dnevnik, 21. 7. 2007.) V komisijah bi namreč morali zagotoviti navzočnost znanstvenic in znanstvenikov, ki delajo v različnih paradigmah – k temu pa bi pomagalo, če bi bilo vodstvo agencije javno odgovorno za sestavo komisij. To je še zlasti pomembno v sedanjem času hudega institucionalnega pritiska, s katerim središča gospodarske, politične in vojaške moči, ne pa tudi nujno teoretske kompetence, »kolonizirajo« svetovna obrobja. Nekatere teoretsko izjemno produktivne paradigme so bile v zadnjem desetletju in pol malone izrinjene s svetovnega intelektualnega zemljevida – pomislimo, denimo, na mogočni kontinent humanistike, ki se proizvaja v ruskem jeziku. Problematičnost razpisanih tem ali celo tematskega načela samega se je naposled pokazala v teku razpisa samega; na seznamu izbranih raziskav jih je le manjšina uvrščenih v kakšno temo: 4 izmed 18 v družboslovju in 7 izmed 20 v humanistiki.

³³ Kakor večina sodobnih ocenjevalnih postopkov (npr. na univerzi pri volitvah v naziv) je tudi ta težil k razosebljenju in avtomatizaciji. Razne kvalitativne lastnosti projektov so ocenjevali s kvantitativno številčno lestvico, potem so posamezne ocene sešteli in po teh seštevkih rangirali prijave. Izbranih je bilo 18 najbolje rangiranih projektov v družboslovju in 20 v humanistiki. V skupni številčni ekvivalent so prevajali raznorodne lastnosti in upali, da bosta intuicija in subjektivna doslednost ocenjevalk in ocenjevalcev nadomestila odsotnost objektivne podlage za to operacijo. Razosebljenje so dosegli tako, da so prehudo breme naložili osebam, avtomatizacijo pa s tem, da so preveč pričakovali od intuicije. – Korekcijo izidov ekspertnega ocenjevanja je lahko opravil kolektivni organ (strokovni svet), če je za to našel oporo v poprejšnji imenitnosti nosilca projekta in raziskovalne skupine, ki se po ekspertni oceni sicer nista uvrstila za denarno podporo. Pretekle institucionalna moč naj bi po tem umevanju zagotovila prihodnjo teoretsko produktivnost. Pred takim sklepanjem

posvarimo bruce v vsakem uvodnem metodološkem seminarju, ko jih opozorimo, kako zmotno je ravnati »*non auctoritate rationis sed ratione auctoritatis*«.

³⁴ Tu analizirava rezultate ocenjevanja, ne pa ocenjenih projektov. Projektov tudi ne bi mogla zares analizirati, saj so nama bili le delno dostopni. Zato o vsebini projektov piševa le na splošno. – Država odteguje javnosti projektne predloge, ker naj bi s tem varovala avtorsko delo. (Pooblaščenka za dostop do informacij javne narave Nataša Pirc Musar je tudi tu opozorila na pomembne subtilnosti: »V primeru [...], da del projektne dokumentacije ustreza avtorskemu delu [...], ima prosilec možnost, da v prostori ministristva vpogleda v razpisno ali projektno dokumentacijo [...].« Dnevnik, 21. 7. 2007.) A država s tem paradokso ravno omogoča »kraj o idej«. Če bi država omogočila, da so predlogi javni, ali če bi jih celo popularizirala, tedaj: 1. idej ne bi bilo več mogoče »ukrasti«, saj bi bilo obče znano, kdo si je kaj izmislil; 2. inventivnim projektom ne bi grozilo, da obležijo v predalih agencije, saj bi že s kandidaturom prišli v javnost; 3. veliko težje bi bilo zavrniti inventivne projekte – kar je še zlasti pomembno pri humanistiki in družboslovju, kjer ima teoretska inventivnost pogosto družbeno-kritične ali celo subverzivne učinke. Značilno pa je tudi, da so se za javnost znanstvenega dela in njegovega ocenjevanja zavzeli novinarji in novinarki, ne pa znanstveniki in znanstvenice. Če ob tem upoštevamo prevladujočo trivialnost projektov na obravnavanem razpisu, bi lahko domnevali, da znanstvena skupnost ne brani logike teoretskega dela, ker ni kaj dosti tistega, kar bi sploh lahko branila. A ob tem se precej radikalno vsiljuje vprašanje o dejanski naravi te skupnosti.

³⁵ Glej naše določitve raziskovalnih zvrsti v okvirčku.

³⁶ Raziskava je pokazala, da je izraz »Naša država zaostaja« v vseh državah, ki smo jih raziskovali (vključno z Avstrijo), eden najpogostejših argumentov pri utemeljevanju znanstvenih politik.

³⁷ V humanistiki so najviše uvrščeni projekti načrtovali zbiranje podatkov, eden pa ob tem še izdajo obdelanega gradiva: predlagali so začetna in končna

Prvouvrščeni družboslovni projekt naj bi proučil uspešnost vladne izobraževalne reforme. Kakor so predlagalci pošteno priznali, naj bi pri tem uporabili že pridobljene podatke in ugotovitve iz mednarodnih in domačih raziskav; pri nekaterih izmed teh raziskav so sodelovali sami predlagalci. Po mnenju ocenjevalcev je bil najodličnejši projekt v marsičem videti kot stranski produkt siceršnjih predlagalčevih dejavnosti. Prosilec je predlog oprl na dva argumenta. Najprej se je sklical na mednarodno raziskavo, ki jo je prikazal kot nesporni vir resnice o dejstvih. To je bil torej argument z avtoriteto. Potem pa je ugotovil, da naj bi po tej raziskavi »Slovenija zaostajala«.³⁶ A celo ob podmeni, da lahko rangiranje, ki ga je naredila mednarodna raziskava, brez predelave prevzamemo za podlago nadaljnjemu raziskovanju, je treba vseeno dognati, kaj pomeni takšna ali drugačna uvrstitev na tistem seznamu – izdelati je treba »mero uspešnosti« na tej listi. A predlog se s tem ne ukvarja, temveč preprosto in samoumevno interpretira uvrstitev s trditvijo, da slovenski učenci zaostajajo za drugimi. Predlog ne razgradi raziskave, na katero se sklicuje, pač pa njene rezultate jemlje neposredno kot kazalnik objektivne realnosti. S temi postopki je predlagalec ustvaril problem, ki naj bi ga njegov projekt pomagal rešiti.

Znanosti in teho-znanosti

Visoka uvrstitev predlogov te vrste³⁷ daje misliti, da ocenjevalcem (in bržkone tudi organizatorjem razpisa) ni bilo do tega, da bi zlasti podprli proizvodnjo novega znanja in problematizacijo teoretskih polj (paradigem). Po naši analizi sodeč jim je šlo zlasti za »reševanje problemov«. Razpis naj bi prijavitelcem ponudil priložnost, da v okviru predloženih »tem« najdejo skrbi zbujačo družbene probleme – in poiščejo rešitve zanje. Še preden naj bi začeli raziskovati, naj bi morali vedeti, kaj bodo našli. Raziskovanje se s tem premakne iz teoretskega polja in se loteva »problemov«, ki jih niso določili teoretsko, temveč intuitivno – se pravi ideološko. Raziskovanje tako obdeluje probleme, ki ne pripadajo teoretskim praksam, temveč so problemi drugih praks. Na te ideološko določene probleme potem od zunaj aplicirajo teoretske koncepte – ali, natančneje: rezultate, produkte drugih raziskav. Tudi če so med raziskavami, katerih rezultate te ideološko usmerjene raziskave »aplicirajo«, teoretsko produktivne analize, ta aplikacija ne more več biti teoretska, saj se dogaja zunaj teoretskega polja. Zato te vrste »aplikacije« ne uporabljajo teoretskih konceptov – temveč iste izraze uporabljajo v ideoloških postopkih. Raziskovanje se tako preusmerja k tehničnim praksam ali v tako imenovano tehnnoznanost.³⁸

Medtem ko se znanosti proizvajajo v dialogu s poprejšnjimi znanstvenimi produkcijami in njihovimi dosežki (to še zlasti velja za humanistiko in družboslovje, kjer problematike ne »zastarevajo«), analizirajo umestitev posameznega problema v širše družbene in zgodovinske strukture in nenehno reflektirajo svoje lastno početje glede na zgodovinske in družbene procese (saj se le tako lahko ločujejo od ideologije, t.j. proizvajajo epistemični rez) – pa se tehnnoznanostim s temi vprašanji ni treba ukvarjati, v njih so celo moteča in nezaželena. Teoretske znanstvene prakse so v kritičnem odnosu do preteklih teoretskih praks in do svojih sočasnih predpostavk. V nasprotju s teoretskim delom gre tehnnoznanostim za to, da se soočijo s posameznim izoliranim in neposrednim problemom, da izdelajo sredstva, s katerimi je problem mogoče rešiti, in da nadzorujejo ali vsaj predvidijo učinke reševanja. Če v prizadevanja tehnnoznanosti vnesemo običajne in nujne teoretske probleme znanstvenega dela, lahko tvegamo, da bomo spodnesli njihovo instrumentalno početje. Zato se mora tehnnoznanstveno raziskovanje pravzaprav ogibati teoretskim prijemom: v teoretski perspektivi bi se lahko pokazalo, da tehnnoznanost pravzaprav ni mogoča. Če si, kakor v omenjenem projektu, prizadevamo za izboljšanje izobraževanja, se moramo vprašati, kakšna naj bi bila merila kakovosti, torej se moramo vprašati, kaj je izobraževanje – in moramo torej kritično analizirati konkretne izobraževalne prakse, ki potekajo v šolskem ideološkem aparatu države; te analize pa ni mogoče izvesti, če se ne vprašamo o naravi sodobne države, in ker gre za Slovenijo, o naravi naddržavne tvorbe EU. Teoretska zastavitev nas zelo hitro pripelje k temeljnim zgodovinskim vprašanjem sodobnosti.

Vsak teoretski poseg se nujno umešča v širše obzorje »teoretske problematike«, »reprodukcije epistemičnega reza« ali »restrukturacije, lomov v teoretskem polju«, »spoznavnega učinka«, »resnice«: prav to širše obzorje validira teoretsko delo, mu določa meje in cilje. Tisto malo, kolikor lahko posamezen projekt prispeva k teoriji in znanosti, je mogoče doseči le v tem okviru, le v tem okviru je prispevek tudi mogoče razumeti, interpretirati, saj le v njem dobiva »smisel«. Ker je teoretsko delo mogoče le v tem okviru, lahko posamezen znanstvenik in znanstvenica delata, sodelujeta in nemara celo tekmujeta le v tem polju.

Prav zato teoretsko delo nima gospodarja – in zato morajo znanstveniki reflektirati in nadzorovati pogoje svoje produkcije. Narobe pa lahko tehnnoznanstvenikom pogoji njihovega dela veljajo za samoumevne – in jih lahko sprejmejo, kakor jim jih od zunaj določijo upravni tehniki. Tehnoznanstveniki dajejo na voljo svoje spretnosti, s katerimi rešujejo probleme, ko pa nalogo opravijo, predajo naročniku izdelek, ki ni nič več prvina v njihovi praksi. Kot prožni in sposobni strokovnjaki se zdaj lahko lotijo novega problema. Kakor so njihove tehnike zunanje predmetu, ki ga obdelujejo, tako je njihovemu delu zunanji izdelek tega dela. Do predmeta svojega razi-

raziskovalna dela, ne pa teoretskega dela v pravem pomenu. V družboslovju sta najvišje uvrščeni ekspertizi nameravali drugotno obdelati že nabrane in obdelane podatke. Tretji družboslovni projekt je bil metodološki. Najbolje uvrščeni projekti na obeh področjih so se torej gibali zunaj teoretskega dela v pravem pomenu: obdelovali so preliminarne (tako v humanistiki in v družboslovju pri metodološkem projektu) – ali pa aplikacije (tako v družboslovju). Ekspertizam naj bi po njihovi podmeni novo znanje že pridobile poprejšnje raziskave – teoretska vprašanja proizvodnje problemskega polja in konceptualizacije pa naj bi očitno že rešile zahteve, ki so jih postavila državna telesa. Tudi preprosto zbiranje podatkov namreč predvideva določitev, kaj naj velja za podatek, in zahteva proizvodnjo problemskega polja, v okviru katerega je mogoče podatke povezovati, urejati, se pravi interpretirati. Najbolje uvrščeni trije humanistični projekti so bili v teh vprašanih naivni: niso si jih postavljali, prakticirali pa so odgovore nanje.

³⁸ Izraz »*tehnnoznanost*«, *techno-science*, uporablja v pomenu, ki mu ga je dal Michel Freitag v *Le naufrage de l'Université*: z njim je hotel zajeti postopke, ki rešujejo heteronomno določene probleme z orodji, ki jih ponuja znanost. »Znanost se ne ukvarja več s spoznavanjem sveta, temveč z napovedovanjem učinkov, ki jih bodo v svetu povzročili naši praktično smotrni posegi.« (Op. cit., str. 42.) Freitag napada tudi samo idejo raziskovanja: »Raziskovanje vselej določa njegovi neposredni in posebni cilji, zato lahko v njem vidimo metodično in strateško izdelavo postopkov in procedur, ki omogočajo, da zagotovimo in nadzorujemo dejansko objektivacijo (realizacijo) poljubnega cilja.« (Op. cit., str. 47.)

³⁹ V humanistiki nismo ugotavljali sestave, saj načelno menimo, da je v humanistiki vsaka raziskava lahko temeljna.

⁴⁰ Ta problem je hujši, kakor bi se nemara zdelo na prvi pogled. Celo državna telesa prikrivajo javnosti poročila o raziskavah, ki so jih financirala z javnim denarjem. Poslanec državnega zbora Aleš Gulič si je lahko ogledal poročila raziskav »Vpliv morebitne enotne davčne stopnje na kulturo« in »Prednosti in pomanjkljivosti morebitne enotne davčne stopnje v Sloveniji« šele po odločitvi javne pooblaščenke za dostop do informacij javnega pomena (27. marca 2006). Državna uprava ne uporablja in se ne sklicuje na raziskave, ki se ne ujemajo z njeno uradno ideologijo in z njenimi politikami, četudi jih je financirala. Tak je primer ciljno usmerjene raziskave o založništvu in branju v Sloveniji (2004). Poročilo je bilo objavljeno v knjižni obliki: Maja Breznik, Silva Novljan, Janez Jug, Aldo Milohnič, Knjižna kultura, UMco, Ljubljana, 2005. Vladna telesa tudi nimajo navade, da bi raziskovalna poročila avtomatično objavljala na svojih spletnih straneh. To bi bil poceni in priročen način, da se o raziskovalnih rezultatih razpravlja v strokovni in splošni javnosti, da se ocenjuje in nadzoruje znanstveno delo – a tudi delo državne uprave in vlade.

⁴¹ »Na podlagi preteklega empiričnega raziskovanja bomo izdelali sodobne [sic] teoretske koncepte« – tako nekako je obljubljal eden izmed izbranih projektov.

skovanja nimajo tesnejšega odnosa: a tudi če bi ga imeli, bi ga v interesu tehnološkega morali skriti, saj bi lahko bil strast, ki je nevarna dobri izvedbi in objektivnosti. »Objektivnost« je ključna beseda pri tehnokratskem raziskovanju.

Pričakovali bi torej, da si bodo znanstveniki in znanstvenice poskušali pridobiti temeljne raziskave. Obravnavani razpis je bil tisto leto edini, ki je omogočal prijave za temeljno znanstveno raziskovanje – a vseeno je bila v družboslovju³⁹ le petina prijav temeljnih. Po naših merilih smo našli: 13 prijav za temeljno raziskovanje, 20 aplikacij, 17 ekspertiz, devet političnih študij, tri strateške hibride. Izmed 62 prijavljenih projektov jih je bilo 18 izbranih. Po klasifikaciji ARRS in po naši klasifikaciji je sestava izbranih projektov taka:

Klasifikacija ARRS	Naša klasifikacija			
Temeljno razisk.	4	18	6	Temeljno razisk.
Aplificirano razisk.	6		6	Ekspertiza
			4	Politična študija
Postdoktorsko razisk.	8		2	Aplikacija

Zanimivo je, da je bila med izbranimi postdoktorskimi družboslovnimi projekti le četrtina (2) temeljnih raziskav. Večino mlajših raziskovalcev so torej rekrutirali v tehnološko znanost.

Začarani krog ideološkega samopotrjevanja

Pri tematsko usmerjenem razpisu uživajo prednost ustanove in posamezniki, ki imajo na voljo ekspertno znanje v predpisanih tematikah ali dostop do relevantne dokumentacije, arhivov, podatkovnih baz in podobnega. Nekaj projektov je izkoristilo prednost te vrste, ki pa je na več načinov škodljiva: ustanove napeljuje, da redno skrb za zbirke napajajo iz raziskovalnega denarja; napeljuje jih k varovanju svojega monopolnega dostopa do raziskovalnih virov in ekspertnih kompetenc; s tem vire in kompetence odtegujejo stalni razpravi v znanstveni skupnosti in otežujejo ali celo onemogočajo njihovo obdelavo na ozadju pluralizma paradig in problematik; naposled se s tem uničuje znanstvena debata in torej znanstvena skupnost.⁴⁰

Nekateri izbrani projekti so napovedali, da se bodo predloženih tem lotili tako, da bodo ekspertizo in podatke, pridobljene v prejšnjih raziskavah, predelali v temeljno raziskovanje. Prijem izhaja iz podmene, da so empirični podatki privilegirano izhodišče za temeljno raziskovanje.⁴¹ Ob taki konverziji poprejšnjega aplikativnega raziskovanja v temeljno raziskovanje se odpira vrsta vprašanj. Aplikacije usmerjajo naročnike koristi in naročnikovo umevanje teh koristi. Aplikativno raziskovanje je pod hudim ideološkim pritiskom, njegova problematika je prav lahko zastavljena s stališča praktičnih ozirov, *kakor jih umevajo vpleteni agenti* (t.j. naročnik).

Prav mogoče je, da je takšna raziskava zgolj tehničen poskus, kako rešiti ideološko formulirane praktične naloge. Če je aplikacijo naročila ista upravna instances, ki zdaj podpira temeljno raziskovanje, to raziskovanje pa naj bi iztisnilo »splošno-teoretske« konsekvence iz poprejšnje ciljno in partikularno usmerjene praktične aplikacije – potem je zelo verjetno, da se bo postopek ujel v začarani krog. Temeljno raziskovanje bo zgolj priskrbelo »teoretsko« utemeljitev za ideološke predpostavke, ki so vodile prejšnjo aplikativno raziskavo. Postopek te vrste lahko mistificira neko celotno problemsko področje, hkrati pa degradira znanstveno delo v ideološko apologetiko vnaprej določenih ideoloških postavk. A naj je tako početje še tako problematično s stališča znanstvenega dela – pa vendarle proizvaja realne družbene učinke in sodeluje pri oblikovanju družbenih razmerij.

Interdisciplinarnost

Vendar pa h konverziji poprejšnjega empiričnega raziskovanja v domnevno temeljno raziskovanje ne napeljuje edinole fetišizem empirije. Ta postopek v sodobnosti zlasti izhaja iz novega umevanja *interdisciplinarnega*⁴² raziskovanja. Privrženci interdisciplinarnosti se zdaj zavzemajo za povezovanje med različnimi vrstmi raziskovanja – temeljnega, aplikativnega in razvojnega. Slovenski in evropski dokumenti napovedujejo, da bo mešanje raziskovalnih vrst v prihodnje ena izmed prioritet podeljevanja državnih in evropskih denarnih podpor.⁴³ To je politična odločitev z daljnosežnimi implikacijami. Preprosto povedano pomeni, da bodo države in EU poslej prednostno podpirale raziskave, ki jih bodo naročila gospodarska podjetja, se pravi zasebni kapital. Ob tem se postavlja vprašanje preusmerjanja javnih sredstev v zasebne žepe. Pričakujemo lahko tudi nadaljnje napade na javnost znanstvenega dela: zasebni investitorji, ki vlagajo v raziskovanje, imajo pristen interes, da čim dlje zadržujejo njegove rezultate v tajnosti, saj jih tako lahko komercialno izkoriščajo.⁴⁴

Novo umevanje znanstvene prakse v temelju izhaja iz dvojega: iz zahtev kapitala in iz preusmeritve v državnih in evropskih znanstvenih politikah.

Kapital svojih potreb po nenehnem tehnološkem revolucioniranju produkcijskega procesa že dolgo ne more več tešiti zgolj s tem, da bi užival plodove znanstvenega dela, kakor da bi bili dobrine, ki jih samodejno prinaša narava.⁴⁵ A medtem ko je bilo še v fordizmu videti, kakor da organizacijo delovnega procesa enosmiselno uravnavajo stroji in se je znanstveno poseganje onkraj produkcijske tehnologije omejevalo na podrejanje delav-

⁴² »Interdisciplinarnost« ima dolgo zgodovino. V predavanjih leta 1967 jo je kritiziral že Louis Althusser. A takrat je »interdisciplinarnost« pomenila »dialog« med raznimi disciplinami. Althusser je kritiziral prav to podmeno, da naj bi razne teorije lahko dialogizirale ob isti mizi in brez jasne problematike. Po Althusserju interdisciplinarnost v humanistiki in družboslovju poenostavlja in nekritično prenaša interdisciplinarno menjavo med naravoslovnimi znanostmi. Taka menjava je tam mogoča, ker, denimo, matematika v njih ni zgolj znanost med drugimi znanostmi in tudi ni teorija, ki bi jo »aplicirali« na problematiko drugih disciplin, temveč je njihov konstitutivni del. Glej Louis Althusser, *Filozofija in spontana filozofija znanstvenikov*. Za kritiko interdisciplinarnosti glej tudi Immanuel Wallerstein in drugi. Kako odpreti družbene vede? in Rastko Močnik, »Sistem družboslovja in njegovi učinki«, *Časopis za kritiko znanosti*. Staro umevanje interdisciplinarnosti je sicer do neke mere še priljubljeno, a zdaj ga vse bolj nadomešča umevanje, ki vidi interdisciplinarnost v povezovanju med »zvrstmi raziskovanja«.

⁴³ *Resolucija o nacionalnem raziskovalnem in razvojnem programu, 2006–2010, (Uradni list, Ljubljana, št. 3, 10. 1. 2006, člen 4.2.2.)*: »V naslednjem srednjeročnem obdobju se prednostno obravnavajo: [...] raziskave, ki bodo povezovalе različne vede in stopnje raziskav (temeljne, uporabne in razvojne)...« (poudarila M. B. in R. M.).

Action for »centres of excellence« with a European dimension (<http://ec.europa.eu/research/area/centres.pdf>): »Z učinkovito 'kombinacijo' raznih virov znanja in infrastruktur, ki jih je najti po vsej Evropi, uporabljajoč komplementarne vire znanja, spretnosti [know-how] in podpornih dejavnosti. Znanstveni in tehnološki razvoj postaja vse bolj odvisen od interdisciplinarnih prijemov, zato bo vse manj verjetno, da bi potrebne vire lahko našli v okviru ene same države.«

⁴⁴ Še enkrat lahko navedemo odlomek, ki smo ga že citirali – a tokrat v nekoliko razširjeni različici: »Produkcija 'novih idej' bi bila učinkovita, če bi se držala dveh pravil: če bi vsi, ki hočejo rešiti isti problem, med seboj sodelovali; če bi rešitev, ko bi jo našli, ponudili v svobodno

uporabo v vseh njenih aplikacijah. Tako deluje univerzitetno raziskovanje. [...] Zasebno raziskovanje pa deluje natančno nasprotno: laboratoriji so drug z drugim v konkurenci in ne sodelujejo. Ljubosumno skrivajo skrivnosti svojega dela. Ko pridejo do odkritja, si ga firme prisvojijo v izključno uporabo. [...] V novi ekonomiji je to ekvivalent protislovja, ki ga je Marx odkrival v kapitalizmu med razvojem produktivnih sil in tistim, čemur je pravil produkcijska razmerja, namreč režimom privatne lastnine.» (Cohen, 2006: 69)

⁴⁵ Kakor piše še Marx v Kapitalu o odnosu med kapitalom in znanostjo.

⁴⁶ Da bo z razvojem produkcijskih sil (zlasti z avtomatizacijo in intelektualizacijo neposrednega delovnega procesa) »razčlenitev, *Gliederung*« družbe postala produkcija sila, je predvidel že Marx v *Grundrisse* (1857–58). Tega sicer ni formuliral provokativno, kakor bi bilo mogoče: v postfordističnem kapitalizmu produkcijski odnosi sami postanejo produkcijske sile – hkrati pa bolj ali manj vsi družbeni odnosi postanejo produkcijski (zdaj celo »produktivni«) odnosi. Za sedanje razprave pa je nemara še bolj zanimivo to, da postaja znanstvena organizacija odnosov vse pomembnejša na področjih, za katera nam neoliberalna ideologija govori, da so na njih najracionalnejši tržni odnosi – in koder tržni odnosi zares pospešeno nadomeščajo nekdanje druge družbene odnose: znotraj nekdanj sklenjenega fordističnega produkcijskega procesa (podizvajalstvo – *subcontracting*, *outsourcing* ipd.) in tudi v širši družbi (privatizacija javnih storitev, kulturnih dobrin, celo nacionalne kulturne in naravne dediščine ipd.). Iz tega je razvidno, da tržni odnosi sami na sebi niso zadosti, da bi zagotavljali »družbeno kohezijo« – in da država, da bi zagotovila »tržno uspešnost« družbenega področja pod svojo jurisdikcijo, znanstveno ureja družbene odnose, ki so v njeni kompetenci. Kakšna je družbena narava znanstvenega urejanja medčloveških odnosov, vidimo, denimo, iz tega, da se pretanjeno znanstveno upravljanje hierarhičnih odnosov v podjetjih (*governance*, in v tem okviru »mehki management«: čustveni, psihični ipd. management.) uveljavlja prav v času, ko je konec fordistične implicitne »pogodbe« med managementom in delavstvom, ko v podjetju glavne besede

ca stroju, kvečjemu je še racionaliziralo hierarhično organizacijo tovarne in tokove informacij v njej – pa je v postfordizmu za kapitalsko akumulacijo postala odločilna znanstvena organizacija vseh ekonomskih faz, ne le produkcije, temveč tudi cirkulacije in konsumpcije, in ne le ekonomske razsežnosti, temveč tudi celotnega družbenega okolja. Družbene znanosti in humanistika so tako dobile novo in bistveno večjo vlogo pri kapitalskem procesu.⁴⁶

Sedanje države s podpiranjem znanosti ne skrbijo več za nacionalno ekonomijo, temveč pretežno prenašajo zahteve nadnacionalnih združb (vključno z EU) v službi globalnega kapitala. Politično umevanje znanosti je poslej instrumentalistično, uporabnost pa naj bi znanost dokazovala na »trgu«. »Trg« je pretežno mitološka kategorija – saj se države (in EU) v glavnem neposredno odzivajo na zahteve kapitalov.⁴⁷

Nove prakse v znanstvenih politikah so že tudi načelno utemeljili.⁴⁸ Misleci novega načina, kako prakticirati znanost, priporočajo novo vrsto »interdisciplinarnosti«⁴⁹ – mešanje različnih raziskovalnih zvrsti.⁵⁰ »Empirične raziskave« najdejo svoje predmete v »realnosti« – nadaljnje raziskave pa izdelajo širšo metafiziko tako iznajdenih objektov. Ker raziskovalna invencija odkriva svoje predmete tako rekoč po naročilu, jih je mogoče – in jih je tudi treba – v neskončnost naprej urejati, prirejati, precejati ... Misleci novega načina poudarjajo, da naj bi uporabno, aplikativno raziskovanje omogočalo uvedbo novih »raziskovalnih programov«, pa tudi temeljno raziskovanje. Zato naj bi po njihovem bilo mogoče obrniti tradicionalni odnos med temeljnim raziskovanjem in aplikacijami ter začeti raziskovanje z aplikacijo. Pri tehniških praksah so tako lahko skonstruirali novo nadzvočno letalo; kaj pa tako prakticiranje znanstvenosti povzroča v humanistiki in družboslovju?

Praktični učinki novega umevanja znanstvenosti

»Znanstvenost« teh postopkov naj bi bila v tem, da ob problematiki, ki so jim jo določili ideološki diskurzi, ideološko uporabljajo besedišča, ki veljajo za znanstvena, zato ker jim znanstveno veljavnost zagotavlja kakšna avtoriteta. Te prakse torej omogoča navezava na učinke institucionaliziranih diskurzov.⁵¹ Ena izmed značilnosti, po katerih se ločujejo od drugih ideoloških praks, je v tem, da se hkrati nanašajo na vsaj dva druga diskurza. Eden izmed teh diskurzov je avtoritativno institucionaliziran za »znanstven« diskurz. Drugi diskurz je prav tako institucionalizi-

ran v avtoriteto, a je hkrati pravzaprav naključen: priskrbijo ga razpisni pogoji, razpisne teme, pričakovanja naročnika, veljavne mode, žargoni v državnih aparatih itn. Kolikor je v teh praksah »znanstvenosti«, je zato fetišistična in instrumentalna. Za to vrsto tehničnih praks smo uporabili izraz tehn-znanosti: te so zlasti pogubne v humanistiki in družboslovju.

V humanistiki in družboslovju teoretske prakse ves čas ohranjajo v svojem horizontu poprejšnje znanstveno delo in sočasna prizadevanja v drugih teoretskih paradigmah. Prav tako morajo nenehno reflektirati, kako se njihovo početje vključuje v širše družbene in zgodovinske procese, strukture, kako se umešča glede na druge prakse. Družbeno-zgodovinska refleksija v humanistiki in družboslovju ne izhaja iz kakšne znanstvenikove posebne pronicljivosti, osebne npravstvene kreposti ali spolitiziranosti, temveč je notranji moment teoretske prakse same.

V tehn-znanostih se teoretska praksa degradira v tisto, čemur je Foucault rekel »diskurz vednosti«. Diskurzi vednosti so tehnologije moči in vselej obstajajo le skupaj z institucijami, ki jim zagotavljajo »materialni obstoj« – in njihove učinke moči. Kakor je pokazal Foucault, je odnos med diskurzom vednosti in njegovo institucijo krožen. Hkrati ko institucija avtorizira diskurz (mu daje avtoriteto in legitimnost), diskurz reproducira institucijo in ji daje njen predmet: predmet, ki ga vednostni diskurz »spoznava«, institucija obvladuje. Zato imajo »empirične raziskave« prednost in zato lahko take raziskave delujejo kot »temeljne« za poznejše raziskave: v dejanskosti identificirajo »predmete«, ki brez teh raziskav, to je brez teh diskurzov in njihovih institucij, ne bi obstajali. Foucault je pokazal, kako so vednostni diskurzi zgodovinsko proizvedli norost, bolezen, hudodelstvo, seksualnost; tu lahko dodamo še predmete, ki so jih imenovala razpisane teme leta 2005: nacionalna identiteta, trg, človeški viri, socialna kohezivnost, kulturna dediščina, upravljana družba ...⁵²

Odgovornost znanstvenic in znanstvenikov?

Če se družboslovka ali humanist odločita, da ne bosta družbeno-zgodovinsko reflektirala svojih teoretskih praks, to ne more izhajati iz njunega teoretskega dela (ki tako refleksijo zahteva), temveč je lahko le njuna zunajteoretska politična odločitev: znanstvenice in znanstveniki, ki zase trdijo, da niso »politični«, s tem izražajo zunajteoretsko ideološko določenost svoje prakse in njeno notranjoteoretsko epistemično manjkavost.

Najbolj pereči refleksivni teoretski preudarek zadeva učinke, ki jih imajo na teoretske prakse institucionalni okviri, v katerih

nimajo več *stakeholders*, »tisti, ki jim gre za podjetje«, temveč je vsa oblast v rokah *shareholders*, »tistih, ki jim gre za dobiček«. Ko so odnose v podjetju »depolitizirali«, so jih začeli »scientificirati«.

⁴⁷ Teme za razpis leta 2005 je določilo ministrstvo na podlagi izhodišč skupine, sestavljene iz vodij razvoja uspešnih slovenskih podjetij. Glej opombo 20.

⁴⁸ Michel Gibbons, Camille Limoges, Helga Nowotny, Simon Schwartzman, Peter Scott, and Martin Trow, *The New Production of Knowledge. The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*. Knjiga je neverjetno vplivala na evropske in nacionalne raziskovalne politike in je železna referenca v številnih dokumentih, strategijah, resolucijah. Tudi slovenska Resolucija o nacionalnem raziskovalnem in razvojnem programu za obdobje 2006–2010 se večkrat sklicuje nanjo. Christian de Monlibert (2004: 27) takole komentira to knjigo in druga dela istih piscev: »Izvedenci OECD, UNESCO in Svetovne banke so našli oporo in garancijo celo v samem akademskem svetu. Videti je, kakor da bi navedki piscev, kakršni so B.R. Clark, M. Gibbons, H. Novotny ali P. Scott, z nekakšno učeno legitimacijo upravičevali način, kako izvedenci mednarodnih teles vidijo in mislijo svet raziskovanja in univerzitetnega poučevanja.« Ti pisci ločijo tradicionalni in zastareli znanstveni način, ki mu pravijo »modus 1« in ki po njihovem izhaja iz »newtonskega prakticiranja znanosti«, od sodobnega načina, »modusa 2«, ki (če lahko na hitro interpretiramo) temelji na postmodernistični ideologiji in uveljavlja neoliberalne ekonomske in družbene prakse in institucije.

⁴⁹ Prav pretresljivo je, kako samodejno je slovenski minister za znanost za zgled interdisciplinarnega prijema ponudil aplikacijo: »Poznate na primer dr. X.Y.? Gospa je kemik, toda ukvarja se z restavriranjem starih rokopisov. To je krasen primer interdisciplinarnega pristopa.« (Dr. Jure Zupan, minister za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, v pogovoru za Dnevnik, 27. julija 2007, str. 2.)

⁵⁰ Za zgled ponujajo izdelavo nadzvočne ga letala, ki je odprla številna vprašanja, kakršnih si poprej v eksperimentalnem raziskovanju niso postavili. Vprašanje pa je, koliko ni ta zgled preveč specifičen –

in koliko je izdelava nadzvočnega letala pripeljala do zares prelomnih odkritij. Predsednik francoske akademije znanosti je to ideologijo komentiral z besedami: »Elektrike niso iznašli, ko so poskušali izboljšati svečo.«

⁵¹ Administrativno predpisovanje »tem« in podobno heteronomno usmerjanje je potemtakem za ta diskurz hkrati konstitutivno in odveč: te raziskovalne prakse naj bi si morale v vsakem primeru poiskati zunajznanstvenega mentorja, da se sploh lahko omogočijo. Glej tudi opombo 20.

⁵² Sicer pa konstrukcije dejstev v realnosti ni treba nujno pojasnjevati s pomočjo Foucaultovega teoretskega aparata. Lahko bi si pomagali tudi z Bourdieuevim (2004: 119) prijemom: »Dejstvo je osvojeno, skonstruirano, ugotovljeno v dialektični komunikaciji med subjekti in prek te komunikacije, to se pravi, skozi proces verifikacije, kolektivne produkcije resnice, v pogajanju in z njim, v transakciji in tudi homologaciji in z njima, v ratifikaciji z eksplicitno izraženim konsenzom – *homologein* – (in ne zgolj v dialektiki med hipotezo in izkušnjo).« Bourdieuevski prijem bi bil za tukajšnje razmere še zlasti kritičen: še veliko bolj kakor foucaultovska analiza (za katero je vsaka vednost že tudi moč in ki ne razločuje med vednostjo in teorijo) bi pokazal, da v sedanjih razmerjih moči na Slovenskem teoretske prakse ne morejo vplivati na družbena polja, kjer se edinole lahko proizvajajo. Ta položaj je Braco Rotar med drugim opisal takole: »Da gre za popoln nesporazum med osebami, ki upravljajo z znanostmi, in znanostmi samimi, kažejo poleg neprimerne mreže nadzora, ki je v nesmiselnosti prav neverjetno podrobna, in neoliberalne vizije zaposlovanja znanstvenikov v raziskovalnih in visokošolskih institucijah (za omejen čas, na podlagi popularnosti, 'uporabnosti' in servilnosti, kar bo zanesljivo uničilo ves znanstveni potencial v državi), tudi imena odličij, kakršno je npr. 'ambasador slovenske znanosti', ki postavljajo znanost v službo nacionalne propagande. [...] Bojim se, da so režimi financiranja in merila, pa tudi vzpostavljeni selekcijski mehanizmi bolj v prid perpetuiranju dosedanjih delitev po fevdih in v škodo znanosti kot spoznavni dejavnosti – spoznavne ambicije je treba pri prijavljanju projektov prikriti, če hočeš dobiti javna sredstva.« (Rotar, 2005: 91–92)

te prakse potekajo in ki te prakse sploh omogočajo. Ker so institucije »materialna eksistenca ideologije«, ⁵³ je ta premislek hkrati tudi »prvi« epistemični rez, ki teoretsko prakso loči od ideoloških praks, v tem konkretnem primeru jo loči od procesov samodejne reprodukcije ideološkega aparata. Ker teorije ni mogoče proizvajati brez institucionalne podpore, financiranja itn., je »heteronomno« delovanje na teoretske prakse pač stalnica: a le teorija ga lahko analizira – in ga mora analizirati, če se hoče prakticirati kot teorija. Naša raziskava kaže prej na visoko stopnjo neantagonistične adaptacije pri znanstvenikih in znanstvenicah, ⁵⁴ iz česar bi lahko sklepali, da samodejna institucionalna reprodukcija ta čas prevladuje nad teoretskimi praksami. ⁵⁵ To, kar ta čas v prevladujoči ideologiji velja za »znanost«, so zgolj institucionalizirane prakse institucionalne reprodukcije – reprodukcije ustanov vednosti, katerih glavni »proizvod« so učinki gospostva.

Za sklep: o politiki v poljih znanstvenih praks

Splošni cilj politike v znanosti je, da bi omogočala in spodbujala znanstvene prakse in njihove dosežke. Znanstvene politike potemtakem ne poskušajo zagotoviti zgolj ugodnih okoliščin za znanost, temveč bi zlasti rade ustvarile pogoje, v katerih so znanstvene prakse sploh mogoče in v katerih lahko dosežajo rezultate. Ob tem pa velja upoštevati odnos med pogoji za možnost teoretskih praks in teoretskimi praksami samimi. Louis Althusser je o tem odnosu zapisal:

Zato smo se dolžni odpovedati vsaki teleologiji uma, zato tudi moramo misliti odnos, ki velja med rezultatom [znanstvene prakse] in njegovimi pogoji, kot odnos produkcije in ne kot odnos ekspresije [...]. ⁵⁶

Rezultati znanstvenih praks (znanstvena »odkritja«, novi koncepti, nove teorije ipd.) ne *izražajo* zgodovinskih pogojev za svojo možnost. Pač pa znanstvene prakse v okviru teh pogojev *proizvajajo* svoje rezultate. Med pogoji možnosti na eni strani in znanstvenimi praksami z njihovimi rezultati na drugi strani ni nikakršnega odnosa »nujne ekspresije«, »samodejnega izražanja«, ni avtomatizma. Prav narobe: v zgodovinskih okoliščinah, med katerimi so lahko tudi pogoji za možnost novih znanstvenih rezultatov, znanstvene prakse *proizvajajo* svoje rezultate po logikah svojih lastnih praks, ki so logike diskontinuitet, prelomov, nadomeščanja ene vrste teoretskega ravnanja z drugim in drugačnim ravnanjem. Znanstvenih dosežkov zato ni mogoče enosmiselno načrtovati: iluzija bi bila, če bi pričakovali, da je

zgolj z znanstvenimi politikami mogoče zagotoviti teoretske dosežke. Ta iluzija je lahko celo nevarna: če namreč znanstvena politika ne priznava diskontinuitete, zevi med proizvodi znanstvenih praks in okoliščinami, v katerih te prakse potekajo, tedaj lahko v zmotnem prepričanju, da bo sprožila znanstvene dosežke, s svojimi posegi oži možnosti znanstvenih praks in jih celo ovira.

Paradokсно bo znanstvena politika tem uspešnejša, čim skromnejša bo. Uspešna je lahko tista znanstvena politika, ki znanstvenim praksam priznava njihovo specifičnost: se pravi, spoštuje razliko med ideologijo in teorijo. Znanstvena politika ne bo ovirala znanstvenih praks in jih bo nemara celo spodbujala, če se bo zavedala, da so njeni ukrepi nekaj drugega kakor znanstvene prakse; če ne bo pozabila, da med dosegom politike in znanstvenim dosežkom zeva praznina, ki jo lahko zapolni le znanstvena praksa sama. Znanstvena politika bo lahko uspešna, če bo spoštovala epistemološki rez in ga reproducirala: če bo torej delovala v svojih mejah – in tako znanstvenim praksam omogočala, da si odpirajo nova obzorja.

Literatura

- ADAM, F. (2005): Bosta humanistika in družboslovje samo še za okras? Nova revija, letnik XXIV, maj–junij–julij.
- ALTHUSSER, L. (1985): Filozofija in spontana filozofija znanstvenikov (1967). Ljubljana, ŠKUC–FF.
- ALTHUSSER, L. (1996): Du 'Capital' à la philosophie de Marx (Od Kapitala do Marxove filozofije). ALTHUSSER, L., et al. Lire le Capital [Branje Kapitala]. Pariz, PUF.
- ALTHUSSER, L. (2000): Ideologija in ideološki aparati države. Izbrani spisi, Ljubljana, Založba /*cf.
- BOUDON, R. (1993): Effets pervers et l'ordre social. Pariz, PUF.
- BOURDIEU, P. (2004): Znanost o znanosti in refleksivnost. Prev. B. Rotar. Ljubljana, Liberalna akademija.
- BREZNIK, M., NOVLIJAN, S., JUG, J., MILOHNIĆ, A. (2005): Knjižna kultura. Ljubljana, UMco.
- COHEN, D. (2006): Trois leçons sur la société post-industrielle. Pariz, Seuil.
- DAVID, P. A. (2000): A Tragedy of the public knowledge 'commons'? Electronic Journal of Intellectual Property Rights, Oxford IP Research Centre, Working and Seminar Papers, WP 04/00.
- <http://www.compilerpress.atfreeweb.com/Anno%20David%20Public%20Knowledge%20Commons%202000.htm>
- DEYANOVA, L.: The Impossibility of a Critical Public Sphere.
- <HTTP://WWW2.mirovni-institut.si/hssp/papers.html>.

⁵³ Po konceptu, ki ga je proizvedel Louis Althusser v spisu »Ideologija in ideološki aparati države«.

⁵⁴ Kakor sva že opozorila, razpis iz leta 2005 daje misliti, da novi znanstveni kadri delujejo pretežno v tehno-znanosti: naj se za to odločajo sami ali pa naj jih tako usmerjajo mentorji, rezultat je isti – reprodukcija ideoloških aparatov, ne produkcija teorije.

⁵⁵ V javni razpravi o ocenjevanju raziskovalnih skupin in projektov, ki je konec 2006 in na začetku 2007 potekala v prilogi dnevnika Delo »Znanost«, so razpravljali o neustreznosti sedanjih načinov ocenjevanja in iskali morebitne boljše prijeme, niso pa se dotaknili samih postavk ocenjevalnega sistema ali same zamisli o »ocenjevanju«. Raziskovalne ustanove niso edine, kjer ta čas institucionalna reprodukcija prevladuje nad teoretsko produkcijo; enako velja za univerze (glej Močnik, 2001). Eden redkih spisov, ki se v slovenščini refleksivno ukvarja z razmerji med znanstvenimi ustanovami in teoretskimi praksami, je spremna beseda h knjigi Pierra Bourdieuja Znanost o znanosti in refleksivnost (Liberalna akademija, Ljubljana, 2004), ki jo je napisal Drago Braco Rotar; tam lahko beremo tole strogo oceno tukajšnjega stanja: »Znanost kot družbena praksa in njeno polje navzlic proliferaciji institucij, ki rabijo za okope v pozicijski vojni med akademskimi veljaki, v slovenski družbi ne obstaja kot avtonomija in ne kot *habitus*. [...] Dovolj si je ogledati gerontokratska in konformistična pravila za habilitacijo npr. na ljubljanski univerzi, kriterije za ocenjevanje primerčnosti za nosilce raziskovalnih projektov in vodij programskih skupin [ministrstva za znanost], 'bolonjska' prizadevanja za degradacijo in devalvacijo doktoratov [...] in vrsto drugih ukrepov, uvoženih iz najbolj zagovernih akademskih okolij na svetu.« (Drago Braco Rotar, »Kdo bo dajal naloge znanosti?«, v: op. cit., str. 21–22.)

⁵⁶ Louis Althusser (1996: 46) se v tem odlomku sklicuje na Georgesu Canguilhema (La formation du concept de réflexe, 1955) in na Michela Foucaulta (Histoire de la folie, 1961; Naissance de la clinique, 1964), omenja pa še Koyréja, Bachelarda in Cavaillèsa.

- FOUCAULT, M. (2004): *Sécurité, Territoire, Population. Cours au Collège de France. 1977*
- FREITAG, M. (1995): *Le naufrage de l'Université*. Paris, La Découverte/M.A.U.S.S.
- GEERTZ, C. (1983): *Local Knowledge. Further Essays in Interpretive Anthropology*. New York, Basic Books.
- GIBBONS, M., LIMOGES, C., NOWOTNY, H., SCHWARTZMAN, S., SCOTT, P., TROW, M. (1996): *The New Production of Knowledge. The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*, London–Thousand Oaks–New Delhi, Sage, [1994].
- GOODY, J. (1993): *Med pisnim in ustnim*. Ljubljana, ŠKUC-FF.
- MOČNIK, R. (2000): Sistem družboslovja in njegovi učinki. *Časopis za kritiko znanosti*, XXVIII, 200–201.
- MOČNIK, R. (2001): Ali univerza lahko nudi začasno zatočišče teoretski produkciji? Ljubljana, Družboslovne razprave, letnik 17, št. 37/38.
- MOČNIK, R. (2006): Svetovno gospodarstvo in revolucionarna politika. Ljubljana, Založba /*cf.
- MONLIBERT DE, C. (2004): *Savoir à vendre. L'enseignement supérieur et la recherche en danger*. Pariz, Raisons d'agir.
- ROTAR, D. B. (2004): Kdo bo dajal naloge znanosti? V: BOURDIEU, P. (2004): *Znanost o znanosti in refleksivnost*. Ljubljana, Liberalna akademija.
- ROTAR, D. B. (2005): Humanistika – veda ali znanost? *Nova revija*, letnik XXIV, št. 277–278–279.
- VERCELLONE, C. ur. (2006): *Capitalismo cognitivo*. Rim, Manifestolibri.
- WALLERSTEIN, I. et al. (2000): *Kako odpreti družbene vede?* Ljubljana, Založba /*cf.